

REGISTERED No. B. 156

શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશ.

કર્તવ્યં જિનવંદનં વિધિપરૈર્હૃષોદ્ભસન્માનસૈઃ ।

સચ્ચારિત્રવિનૂપિતાઃ પ્રતિદિનં સેવ્યાઃ સદા સાધવઃ ॥

શ્રોતવ્યં ચ દિને દિને જિનવચો પ્રિથ્યાત્વનિર્નાશનં ।

દાનાદૌ વ્રતપાઢનં ચ સતતં કાર્યા રતિઃ શ્રાવકૈઃ ॥ ૧ ॥

“વિધિને વિષે તત્પર અને હર્ષથી ઉદ્દાસિત મનવાળા શ્રાવકાએ પ્રતિદિન શ્રી જિન-
પદને વંદન કરવું, સત્ ચારિત્રવડે સુશોભિત એવા મુનિરાજનેની સદા સેવા કરવી, પ્રિથ્યા-
ત્વને નુશ કરનાર જિનવચન પ્રતિદિન સાંભળવું અને દાનાદિક (દાન, શીત તપ અને
જાનકાને વિશે તથા અદિસાદિક વ્રતને પાળવામાં નિરંતર આસક્તિ રાખવી.”

સુક્રમુક્તાવલિ.

પ્રેસક ૨૬ મું. કાર્તિક. સંવત ૧૯૬૭. શાકે ૧૮૩૨. અંક ૮ નો.

પ્રગટકર્તા

શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભા, ભાવનગર.

૧. કિલ્લો નિર્મલક પદ	૨૨૫
૨. જાનકાનગર સૂચક વિવરણ	૨૨૬
૩. જૈનધર્મ	૨૩૬
૪. જૈનધર્મ	૨૪૪
૫. જૈનધર્મ સંગ્રહ	૨૫૦

જાવનગર—આનંદ પ્રી-ટીંગ પ્રેસમાં છાપ્યું.

પ્રાર્થિક મુદ્દત ૨. ૧) પોસ્ટેજ ચાર આના.

સભા તરફથી છપાતા-છપાવાના ગ્રંથો.

નીચે જણાવેલા ગ્રંથો તૈયાર થવા આવ્યા છે તે થોડા વખતમાં બહાર પડશે.

- ૧ શ્રી કર્મગ્રંથ સતીક-વિભાગ પહેલો-ચાર કર્મગ્રંથ.
શેઠ રતનજી વીરજી તથા જીવજીભાઈ જેયંદની સહાયથી.
- ૨ શ્રી પ્રશમરતિ સતીક.
શેઠ હરજીવન સુળજી વજુથળાનિવાસી ગૃહસ્થની સહાયથી.
- ૩ શ્રી યોગબિંદુ સતીક.
સુશ્રાવિકા દેવલીયાઈની સહાયથી.
- ૪ શ્રી ઉપદેશમાળા મૂળ તથા ટીકાના બાબાંતર યુક્ત.
ભાવનગરના શ્રાવિકાસમુદાયની સહાયથી.
- ૫ શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ બાબાંતર ભાગ ૫ મા. (સ્થંભ ૨૦ થી ૨૪) પૂર્ણ.

નીચે જણાવેલા ગ્રંથો થોડી મુદત પછી બહાર પડશે.

- ૬ શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર ગદ્યગ્રંથ. મૂળ.
શ્રી લીંબડીના સંધની સહાયથી.
- ૭ શ્રી કર્મગ્રંથ સતીક-વિભાગ બીજો-પાંચમો છઠો કર્મગ્રંથ.
શેઠ રતનજી વીરજી તથા જીવજીભાઈ જેયંદની સહાયથી
- ૮ શ્રી પંચાશક ટીકા સહીત. (અપૂર્વ ગ્રંથ)
શેઠ સોભાગચંદ કપુરચંદ નમનગરનિવાસીની સહાયથી.
- ૯ શ્રી પંડિત ચરિત્ર (શ્રી પદ્મચરિત્ર) માગધી ગદ્યાગ્રંથ (સભા તરફથી.)
- ૧૦ શ્રી પરિશિષ્ટ પર્વ. મૂળ. શ્રી હેમચંદ્રાર્ય કૃત.
આણુ સાહેબ રાય જીવસિંહજી બહાદુર તથા શેઠ
વીરચંદ્રભાઈ દીપચંદ સી. ગાઈ. ઇ. ની સહાયથી.
- ૧૧ શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ બાબાંતર ભાગ ૧ લો. (સ્થંભ ૧ થી ૪)

નીચે જણાવેલા ગ્રંથો થોડી મુદતમાં છપાવા શરૂ થશે.

- ૧૨ શ્રી કુવલયમાળા-એક રસિક ને ઉપદેશક ગદ્યગ્રંથ ચરિત્રનું બાબાંતર.
- ૧૩ શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ ગ્રંથ મૂળ.
- ૧૪ જ્ઞાનસાર (ગાદક) ટીકા. પત્યાસજી ગંભીરવિજયજી કૃત.

નીચે જણાવેલા ગ્રંથો તૈયાર થાય છે.

- ૧૫ શ્રી કન્ધપવટી. શ્રી મત્તવગિરિજી કૃત ટીકાયુક્ત.
- ૧૬ શ્રી ઉપમિતિ ભવપ્રપંચ બાબાંતર.

આ સભાના લાઇફ મેમ્બરોને આણુ વર્ષમાં ઘણા અનુકૂળ ગ્રંથોનો લાભ મળવાનો એ હકીકત લાઇફ મેમ્બર થવા છંચ્છનારે ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય છે. તે સાથે આવા ગ્રંથો બહાર પાડવા માટે સહાય આપી મુનિ મહારાજ વિગેરેને જ્ઞાનદાત આપવામાં પોતે કૃપાનો સદુપયોગ કરવાનું પણ ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય છે. તેવી છંચ્છાવાળાએ સંપત્ત્યવહાર કરવો, જેથી તેમની છંચ્છાનુસાર ગોઠવણ કરી આપવામાં આવશે.

શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશ.

તતઃ પ્રસન્નહૃદયા ગુરવસ્તેજ્યો ગૃહસ્થાવસ્થોચિતં સાધુદશાયોગ્યં ચ પ્ર-
તિપાદયન્તિ ધર્મમાર્ગે । ગ્રાહયન્તિ તદુપાર્જનોપાયં મહાયત્નેન । યદુત્ત જો
જઘ્નાઃ સદ્ધર્મસાધનયોગ્યત્વમાત્મનોઽજિદ્વાપદ્ધિર્જવદ્વિસ્તાવદિદમાદૌ કર્તવ્યં જવ-
તિ । યદુત્ત સેવનીયા દયાદુતા । ન વિધેયઃ પરપરિજવઃ । મોક્તવ્યા કોપનતા । વ-
ર્જનીયો હુર્જનસંસર્ગઃ । વિરહિતવ્યાલિકવાદિતા । અન્યસનીયો ગુણાનુરાગઃ ।
ન કાર્યા ચૌર્યવુદ્ધિઃ । ત્યજનીયો મિથ્યાજિમાનઃ । વારણીયઃ પરદાસાજિ-
દ્વાષઃ । પરિહર્તવ્યો ધનાદિર્ગર્વઃ । વિધેયા હુઃસ્વિતહુઃસ્વત્રાણેષ્ટા । પૂજનીયા
ગુરવઃ । વંદનીયા દેવસહ્યાઃ । સન્માનનીયઃ પરિજનઃ । પૂર્ણીયઃ પ્રણયિલોકઃ ।
અનુવર્તનીયો મિત્રવર્ગઃ । ન જાષણીયઃ પરાવર્ણવાદઃ । ગૃહીતવ્યાઃ પરગુણાઃ ।
લજ્જનીયં નિજગુણવિકલ્પનેન । સ્મર્તવ્યમાર્ણયોઽપિ સુકૃતં । યતિતવ્યં પારથેં ।
સંજ્ઞાપણીયઃ પ્રથમં વિશિષ્ટલોકઃ । અનુમોદનીયો ધાર્મિકજનઃ । ન વિધેયં
પરમર્ષોદ્યટનં । જવિતવ્યં સુવેષાચરૈઃ । તતો જવિષ્યતિ જવતો સર્વેકસમ્પર્માનુ-
ષ્ઠાનયોગ્યતા ।

ઉપમિતિજવપ્રપન્ના કથા.

પુસ્તક રકમું.

કાલિક. સંવત્ ૧૯૬૭.

શાકે ૧૮૩૨.

અંક ૮ મો.

હિંસાનિષેધક પદ.

(કેપુર હોયે અતિ ઉજળોરે—એ રાગ)

વહાલો જીવ જેમ આપણેરે, વહાલો સૌને હોય;

સુખ વાંછક સહુ પ્રાણીયારે, દુઃખ વાંછક નહિ કોયરેં પ્રાણી!

પરિહર હિંસાં પાપ, હિંસા નરકની છાપરે, પ્રાણી! હિંસાં ૧

સુખીયા પરદુઃખ નવિ લહેરે, વેધક પરદુઃખ બાણ;

પશુ પંખીને પીડતાંરે, સ્વપ્ને સુખ ન માનરે.

પ્રાણીં ૨

ઉભય પ્રભ રાગતણીરે, માનવ ને પશુ થાય;

ન્યાય મળે નરને લડોરે, પશુનો ન્યાય ન થાયરે.

પ્રાણીં ૩

શરણું તમણું સુખ લહેરે, નાસે શસ્ત્ર ન પાસ;

નો
અ
પો
ચ

૨૨૬

જૈનધર્મ પ્રકાશ.

શત્રુ છતાં પણ નવ હથેરે, ધર્મ એ ક્ષત્રીનો ખાસરે.	પ્રાણી ૪
અશરણુ તરણુ નિત્ય લખેરે, લયસિત શસ્ત્ર ન પાસ;	
મૃગદાદિક હણુતાં થકારે, ક્ષાત્ર ધર્મનો નાશરે.	પ્રાણી ૫
જનતાં જે આકરી કરેરે, મરીને સેવે પાય;	
પશુ પંખીને જે હથેરે, તે નર નરકે જાયરે.	પ્રાણી ૬
યજ્ઞાંતર નવરાત્રીમાંરે, પ્રાણીનો વધ થાય;	
મૂળ છેદે ફળ નવ મળેરે, પશુ વિણ દેશ પીડાયરે.	પ્રાણી ૭
જળચર થળચર ખગ તણીરે, હિસા ન કરો કોય;	
સૂક્ષ્મ બાદર જીવનીરે, પાળો જયણુ જાયરે.	પ્રાણી ૮
ધર્મમૂળ ભાળી દયારે, પાપ મૂળ અભિમાન;	
સાંકળચંદ્ર સૌ પ્રાણીમાંરે, સરખા જીવ સમાનરે.	પ્રાણી ૯

શ્રી જ્ઞાન સાર સુત્ર વિવરણમ્ ત્યાગાષ્ટક. (૮)

જૈન તત્ત્વ જ્ઞાન. (Jain Philosophy)

(લેખક સન્મિત્ર કપુર વિજયજી)

રત્નત્રયીવિણુ સાધના, નિષ્ક્રણ કહી સદીવ;
ભાવરયણુનું નિધાન છે, જય જય સંયમ જીવ-૧
હુક્ષાતમ ગુણમેં રમે, તજી ઈન્દ્રિય આશંસ;
થિર સમાધિ સંતોષમેં, જય જય સંયમ વંશ-૨

ઈન્દ્રિય દમન માટે શાસ્ત્રકારે કરેલા ઉપદેશ મુજબ જે લગ્યાત્મા પ્રળય પુર્યર્થવટે મન અને ઈન્દ્રિયો ઉપર કાળુ મેળવે છે, જે મન અને ઈન્દ્રિયોને સ્વેચ્છા-આસીપણે વર્તવા નહિ દેતાં સ્વવશ વર્તાવે છે, તેજ ખરેખર ત્યાગ-સંયમના અધિકારી ગણાય છે, તેજ ત્યાગ-સંયમને ખરેખર દીપાવે છે અને લવ સંતતિને કાવ કરી અનુકંમે અક્ષય સુખના વિલાસી બને છે. તે ત્યાગ-સંયમ કેવા પ્રકારનો છે? તેમાં કેવી નિઃસ્પૃહતાની જરૂર છે? અને તેથી કેવો અસાધારણુ લાભ આત્મા મેળવી શકે છે? તેની આંખી પ્રમાણિક એવા ગીતાર્થ પુરૂષોનાં પદોવડે અત્ર આપવી

શ્રી જ્ઞાન સાર સુત્ર વિવરણમ્.

૨૨૭

પ્રસ્તુત વિચારી છે. એવી બુદ્ધિથી કે મૂળ અંધકારે ત્યાગ-સંયમ માટે જે સદુપદેશ આપ્યો છે તેનું માહાત્મ્ય લવ્યજનોના હૃદયમાં વિશેષે સ્ફુરાયમાન થાય અને અ-
ચર શ્રદ્ધા-વિવેકથી ત્યાગ માર્ગ અહીં તે ત્યાગ-સંયમનું પરિપાલન કરવા પ્રબળ
પુરુષાર્થ દ્વારપણા ઉદ્ધુક્ત બને. તે પછી ગીચ પ્રમાણ—

દેશ વિરતિને સર્વ વિરતિજે, ગૃહી યતિને અભિરામ;
તે ચારિત્ર જગત જયવંતુ, ક્રીજે તાસ પ્રણામરે, ભવિકા! સિદ્ધચક્રપદ વંદો. ૩૬
તુલ્યરે જે ષટ્ પાંડુ સુખ છંડી, ચક્રવર્તી પણ વરિયો;
તે ચારિત્ર અખય સુખ કારણ, તેમે મનમાંહી ધરિયો રે. ૩૭

દુઆ રોક પણ જેહ આદરી, પૂજીત ધંદ નરિંદ;
અચરણ ચરણ ચરણ^૧ તે વંદું, પૂરું જ્ઞાન અમંદે રે. ૩૮

બાર માસ પયાંયે જેહને, અનુત્તર સુખ અતિક્રમીએ;
શુકલ શુકલ અભિજાત્ય તે ઉપર, તે ચારિત્રને નમીયે રે. ૩૯

અય તે આઠ કર્મનો સંચય, રિકત^૨ કરે જે તેહ;
ચારિત્ર નામ નિરૂપે ભાખ્યું, તે વંદું શુણ્ણ ગેહ રે. ૪૦

દાળ-મણ ચારિત્ર તે આતમા, નિજ સ્વભાવમાં રમતો રે;
દેશ્યા શુકલ અલંકર્યો, મોહ વને નવિ ભમતો રે.

વીર જિનેશ્વર ઉપદેશો.

ચારિત્ર પદ પૂજા ૮ મી

દોહરો.

ચારિત્ર ધર્મ નમો હવે, જે કરે કર્મ નિરોધ;
ચારિત્ર ધર્મ જસ મન વશ્યો, સફળો તસ અવગોધ. ૧

દાળ—દેશી રંગ લાગ્યો.

ચારિત્ર પદ નમો આઠમે રે, જેહથી ભવ ભય નય; સંયમ રંગ લાગ્યો.
સત્તર ભેદ છે જેહના રે, સિત્તર ભેદ પણ થાય. સં' ૧

૧ ચારિત્ર, ૨ ખાલી,

૨૨૮

જૈનધર્મ પ્રકાશ.

સમિતિ ^૩ ગુપતિ ^૪ મહાવ્રત વળી રે, દશ ક્ષાંત્યાદિક ^૫ ધર્મ;	સં૦
નાણકાર્ય ^૬ વિરતિએ છે રે, અનોપમ શમતા શર્મ.	સં૦ ૨
ખાર કષાય ક્ષય ઉપશમે રે, સર્વવિરતિ ગુણ ઠાણ;	સં૦
સંયમ ઠાણ અસંખ્ય છે રે, પ્રણમો ભવિક સુખાણ.	સં૦ ૩

હોહરો.

હરિકેશી મુનિરાજ્યો, ઉપનો કુળ ચંડાળ;
પણ નિત સુર સેવા કરે, ચારિત્ર ગુણ અસરાલ. ૧

દાળ ૨ જી (ગીત)

સંયમ કબહી મિલે સસનેહી, ખ્યારા હો સંયમ કં (એ ટેક)	
યું સમકિત ગુનઠાનગ ^૭ વારા, આત્મસે ^૮ કરત બિચારા હો.	સં૦ ૧
દોષ બેતાળીશ શુદ્ધ આહારા, નવ કલ્પી ઉચ વિહારા હો;	સં૦
સહસ તેવીસ દોષ રહિત નિહારા, આવશ્યક દોષ વારા હો.	સં૦ ૨
પરિસહ સહનાદિક પરકારા, એ સખ હે વ્યવહારા હો;	સં૦
નિશ્ચય નિજ ગુણ ઠરણ ઉદારા, લહત ઉત્તમ ભવપારા હો.	સં૦ ૩
મોહાદિક પરભાવસે ^૯ ન્યારા, દુગ નય ^{૧૦} સંયુત સારા હો:	સં૦
પદ્મ કહે એમ સુણિ ઉજમાળા, લહે શિવવધુ વરહારા ^{૧૧} હો	સં૦ ૪

આટલેથી પ્રસ્તુત પ્રસ્તાવના આટોપી મૂળ અંધમાં ત્યાગ-સંયમના સંખંધે
જે રહસ્ય રહેલું છે તે હવે જાણ્યો.

સંયમાત્મા શ્રયં ગુપ્તોપયોગ પિતરં નિજં ।

દૃતિમંવાં ચ પિતરૌ, તન્માં વિમ્લજત ધ્રુવં ॥ ૧ ॥

શબ્દાર્થ—સંયમને માટે અભિગુપ થયેલો હું શુદ્ધ ઉપયોગ રૂપી પોતાના
પિતાનો અને દૃતિ (સંતોષ વૃત્તિ) રૂપી સ્વમાતાનો આશ્રય કરું છું. તેથી હે માતા
પિતા ! આપ અને (સંયમ આદરવાને માટે) નિશ્ચયે આજ્ઞા આપો !

પરમાર્થ—સાંસારિક બંધનથી છૂટા કરી, જન્મ મરણ જન્ય અનંત દુઃખ-

૩ ગરનાગમનાદિક ક્રિયામાં સમ્યક્ [યતના પુર્વક] પ્રવર્તન
મન વચન અને ક્રિયાને સમાધિસ્થ રહેવા માટે ગોપની રાખવાં તે. ૫ ક્ષમા, મદુતા
મિશેરે દશ પ્રકારનો યતિ ધર્મ ૬ જ્ઞાનનું કાર્ય કળ વિરતિ-ચારિત્ર છે ૭ સમકિત ગુણસ્થા-
નકલાળા ૮ એક હજારને ત્રેવીશ ૯ નિશ્ચય અને વ્યવહાર.

શ્રી જ્ઞાનસાર સુત્ર વિવરણમ્.

૨૨૬

તે જલાંજલી આપી, શાશ્વત સુખને ખાત્રીથી મેળવી આપનાર આત્મનિઃશ્વરૂપ સંયમ આદરવાને સન્ન્યુષ થયેલો આત્મા પોતે પોતાને સંજોધીને કહે છે કે-હવેથી હું મધ, વિષય, કષાય, નિદ્રા અને વિકૃત્યા રૂપ પાંચ પ્રમાદને વશ પડી જે અશુદ્ધ ઉપયોગમાંજ મગ્ન હતો તેનો ત્યાગ કરી અહિંસાદિક ઉત્તમ મતોમાં આદરવાળો થઈ, દ્રવ્ય ભાવથી પ્રભુની પવિત્ર આજ્ઞા મુજબ તે તે મહાવ્રતોનું પરિપાલન કરવા માટે નિજ લક્ષ સાધવા શુદ્ધ ઉપયોગ રૂપી પરમાર્થ પિતાનોજ આશ્રય કરીશ અને પોતાની આત્મ પરિણતિમાંજ રતિ-પ્રીતિ ધારી રાખવા રૂપ પોતાની ખરી માતાનુંજ આલંબન લહીશ. તેથી અન્ય સાંસારિક માત પિતાને હું નમ્રપણે વિનવું છું કે આપ મને સુખકર સંયમ સાધવાને માટે અનુમતિ આપો.

વિવરણ—આ વાત અનુભવ સિદ્ધ છે કે જ્યાંસુધી આપણને પ્રાપ્ત વસ્તુથી કોઈ ઉચ્ચ પવિત્ર વસ્તુનું યથાર્થ ભાન અને શ્રદ્ધાન થયું નથી ત્યાંસુધી પ્રાપ્ત વસ્તુમાં આપણને લાગેલો મોહ છૂટી શકતો નથી. પણ જ્યારે કોઈ ઉચ્ચતર પવિત્ર વસ્તુનું આપણને યથાર્થ ભાન અને પ્રતીતિ થાય છે ત્યારે તે પવિત્ર વસ્તુ પ્રત્યે આપણને સ્વભાવિક પ્રેમ-પૂજ્યભાવ પ્રગટે છે અને તે પ્રગટેલો પ્રેમ-પૂજ્યભાવ તે પ્રત્યે આપણી અંતઃકરણની ઉપાસનાથી દિન પ્રતિદિન વધતો જાય છે. જેમ જેમ આપણો પ્રેમ આ દિશામાં વધતો જાય છે તેમ તેમ પ્રથમની માયિક વસ્તુમાં લાગેલો આપણો મોહ ઓછો થતો જાય છે. જ્યારે આપણે પવિત્ર વસ્તુમાં સંપૂર્ણ પ્રેમ જગાડીને તેને જેટલો વખત સુધી અનન્ય ભાવે ભેટીયે છીએ ત્યારે તેટલા વખત સુધી અન્ય દિશામાં લાગી રહેલો આપણો મોહ છૂટી જાય છે. એવી રીતે અનુક્રમે જ્યારે અભ્યાસ વિશેષથી અસાર અને અનિત્ય વસ્તુમાં લાગેલો પ્રેમ-મોહ સમૂળગો છૂટી જાય છે તેમજ સારભૂત અને નિત્ય એવા પરમાત્મ તત્ત્વમાંજ પૂર્ણ પ્રેમ જાગે છે ત્યારે પરમ સુખદાયક પરમાત્મ તત્ત્વ પામવા માટે જે જે સત્ સાધનો આત્મા અતિ આદર પૂર્વક ઉજમાળ થાય છે. એવે વખતે ચક્રવર્તી રાજા પણ પોતાના સંપૂર્ણ સામ્રાજ્યને તિલાંજલિ દેતાં લગારે વિલંબ કરતો નથી. તે પોતાની શુદ્ધિ ક્રદ્ધિ સિદ્ધિને એક પલકમાં પરહરી અક્ષય ક્રદ્ધિ સિદ્ધિને આપનાર સંયમ સાધનને અંગીકાર કરે છે. તે સંયમના મુખ્ય પણે ૧૭ ભેદ કહેલા છે. અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, પ્રદાયર્ય અને અસંગતા રૂપ પાંચ મહાવ્રતોનું યથાવિધિ પાલન, પાંચ ઉદ્રિયોનું યથાર્થ રીતે દમન, ક્રોધાદિક ચારે કષાયનો જય અને મન વચન તથા ક્રયાની શુદ્ધિ, એ ૧૭ પ્રકાર વડે સંયમનું આરાધન થઈ શકે છે. ઉક્ત સંયમનું યથાવિધિ આરાધન કરવામાટે રાગ દ્વેષ અને મોહાદિક બંધનથી સદંતર દૂર રહેવું જો-

૨૩૦

જેન ધર્મ પ્રકાશ.

પણ અને તેટલામાટે જેથી રાગાદિક બંધન થાય તેવાં કારણોથી પણ સદંતર અળગા રહેવું જોઈએ. માતા, પિતા, બંધુઓ, સ્ત્રી આદિક સ્વજન અને સાતિ પ્રમુખ પરિજનોના સ્નેહ પાશમાં નજ પડવું જોઈએ. તેથીજ સંયમ સન્મુખ થયેલા આત્મા રાગાદિક બંધનકારી માતપિતાદિક બહિર કુટુંબનો ત્યાગ કરી એકાંત હિતકર અંતર કુટુંબનો આદર કરવા ઉજ્જમાળ થાય છે. તે શુદ્ધ ઉપયોગરૂપ દુષ્પવિત્ર પિતાનો અને આત્મ પરિણુતિમાં રતિરૂપ ધૃતિ-માતાનો પોતાના સંયમની રક્ષા અને પુષ્ટિ નિમિત્ત નિશ્ચય પૂર્વક સ્વીકાર કરે છે. શુદ્ધ ઉપયોગરૂપ લોકોત્તર પિતા અને ધૃતિરૂપ અંબા સંયમાત્માને જન્મ આપે છે. સર્વ પ્રકારના અપાય—ઉપદ્રવાદિકથી તેનો બચાવ કરે છે. તેનું અનેક સત્સાધનોવડે પોષણ કરે છે અને અત્યંત પ્રેમ-વાત્સલ્યથી તેનું પરિપાલન કરતાં અંતે તેને પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરાવે છે. માતાપિતાદિકની અનુમતિ મેળવી સંયમ અંગીકાર કરી સંયમાત્મા જે આવો ઉત્તમ પ્રકારનો સ્વરૂપ લાભ મેળવી શકે છે, તે લૌકિક માતપિતાદિકની ક્ષણિક માયા તણ ને લોકોત્તર માતપિતા ઉપર અનન્ય પ્રેમ વાત્સલ્ય અને શ્રદ્ધાથીજ.

માતપિતાના પ્રેમનો વિવેક બતાવી હવે બાંધવોના પ્રેમઆશ્રી કહે છે.

યુષ્માકં સંગમોઽનાદિ, વંષ્વોઽનિયતાત્મનામ્ ।

ધ્રુવૈકરૂપાન્ શિલાદિ, વંઘ્રૂનિત્યવુના ઐયે ॥ ૨ ॥

શબ્દાર્થ—હે બંધુઓ ! અનિશ્ચિત સ્વભાવવાળા એવા તમારે સમાગમ અનાદિનો છે (તેને તજીને) હવે તો નિશ્ચિત એકજ સ્વભાવવાળા એવા શીલાદિક બંધુઓનોજ હું આશ્રય કરું છું.

પરઆર્થ—માતાપિતા ઉપરાંત બંધુઓ પણ લૌકિક દૃષ્ટિથી ઉપગારી ગણાય છે માટે તેમની અનુમતિ માંગવી તે પણ ઉચિતજ છે. શીલાદિક સદ્ગુણો આત્માને ખરેખર એકાંત ઉપગારી છે. તેમનો સંબંધ અવિહુડ છે. લૌકિક બંધુઓ સ્વાર્ધનિષ્ઠ હોવાથી તેમનો સ્વભાવ નિશ્ચિત હોઈ શકેજ નહિ. તેથી સંયમાભિમુખ મનુષ્ય તેમનો સંબંધ તોડીને શીલાદિક સાથે સંબંધ જોડે છે.

વિવરણ—જે પ્રીતિ ક્ષણિક, સ્વાર્થી અને અસાર છે તેવી પ્રીતિ બુદ્ધિવતે કરવા યોગ્યજ નથી. જે પ્રીતિ ઉપાધિ રહિત છે અને તેથીજ જે પરિણામે ખડું સુખ સમર્પે છે તેવીજ પ્રીતિ કરવા યોગ્ય છે. લૌકિક પ્રીતિ વિષમથી છે ત્યારે શીલાદિક સદ્ગુણો સાથે લોકોત્તર પ્રીતિ નિર્વિષ અમૃતમયી છે. લૌકિક પ્રીતિ વિષમથી હોવાથી તાપકારી છે અને તેથીજ તે તજવા યોગ્ય છે ત્યારે લોકોત્તર પ્રીતિ નિર્વિષ અમૃતમયી હોવાથી સાતિ-શીતલતાકારી છે અને તેથીજ તે સેવવા યોગ્ય છે. લૌકિક બંધુઓ ક્ષણિક કથ-

શ્રી જ્ઞાનસારમ્નિ ૧૮ વચ્ચુવચ્ચુ.

૨૩૧

માં એકજ ભવમાં સાહાયકારી થાય છે ત્યારે શીલાદિક સદ્ગુણ રૂપ લોકોત્તર બ'ધુઓ આત્માને ભવોભવ સાહાયકારી થાય છે. લૌકિક બ'ધુઓ કરતાં શીલાદિક બ'ધુઓ બહુજ ઊંચા પ્રકારની અમૂલ્ય સહાય આત્માને અર્પી આત્મા પાસેથી તેનો લગારે બદલો ઈચ્છતા નથી. એવા તે નિઃસ્વાર્થ બ'ધુઓ છે. તેથીજ સંયમાભિમુખ આત્મા સ્વાર્થી બ'ધુઓનો સંબંધ મર્યાદાપૂર્વક તોડીને પૂર્ણ પ્રેમથી શીલાદિક બ'ધુઓને ભેટવા ઉત્તમાળ થાય છે. એવી રીતે બ'ધુઓના સ્નેહનો વિવેક બતાવી શ્રી તથા જ્ઞાતિના સ્નેહ આશ્રી કહે છે—

કાન્તા મે સમતૈવૈકા, જ્ઞાતયો મે સમક્રિયાઃ ।

વાદ્યવર્ગમિતિ ત્યક્ત્વા, ધર્મસન્ન્યાસવાન્ જવેત્ ॥ ૩ ॥

રાખદાર્થી—સમતા એજ એક મારી સાચી પ્રિયતમા છે અને સમાન ધર્મ-કરણીને કરનારા સાધર્મી ભાઈએજ મારો જ્ઞાતિવર્ગ છે. એવી રીતે બાહ્ય કુટુંબ-બાળને તદ્દ સંયમાભિમુખ આત્મા ગૃહસ્થ ધર્મનો ત્યાગ કરે.

પરમાર્થ—ગૃહસ્થ જેમ ગૃહિણી (શ્રી) ના સાહચર્યથી શોભે છે તેમ સંયમી સમતા રૂપી સ્ત્રીથીજ શોભે છે—સુખી રહે છે. ગૃહસ્થને ગૃહવ્યવહારમાં જ્ઞાતિવર્ગની જ્યાં ત્યાં જરૂર જણાય છે તેમ સંયમીને સંયમ વ્યાપારમાં સંયમી એવા સાધર્મી જનો જ્યાં ત્યાં ઉપજારી થાય છે. આવા ઉદાર અભ્યંતર કુટુંબ વર્ગનો સદ્વિવેકથી સ્વીકાર કરી સંયમાભિમુખ આત્મા તેથી ઈતર બાહ્યવર્ગનો ત્યાગ કરીને સુખે સ્વસન્નીહિતને સાધે છે.

વિવરણ—જે અર્ધાંગના ગૃહસ્થપણાતું ભૂષણ છે તેનો ત્યાગ કરનાર સંયમી સમતા સ્ત્રીનેજ અંગેઅંગે ભેટે છે. ગૃહસ્થ સ્ત્રી જ્યારે અશુચિપૂર્ણ દેહ ધરનારી વિકાર યુક્ત અને વિકારને વધારનારી છે ત્યારે સમતા સ્ત્રી દેહાતીત અને નિર્વિકારી હોવાથી પરમ શીતળતાને પેદા કરનારી છે. તેમજ લૌકિક જ્ઞાતિજનો જ્યારે પ્રપંચ પરાયણ અને સ્વાર્થનિષ્ઠ જણાય છે ત્યારે લોકોત્તર જ્ઞાતિવર્ગ કેવળ ધર્મ પરાયણ હોઈ પરમાર્થ દૃષ્ટિવંત હોવાથી અત્યંત લાભકર્તા હોવાય છે. આવા મહાન તદ્દાવતથી સંયમી મહાશય કલેશકારી સ્ત્રીનો પરિહાર કરી એકાંત આત્મ સમાધિને કરનારી સમતા સ્ત્રીનો સ્વીકાર કરે છે અને પ્રપંચી જ્ઞાતિવર્ગનો પરીહાર કરીને ધર્મનિષ્ઠ સાધર્મી જનોની સંગતિ સ્વીકારે છે.

હવે ત્યાગની ઉંચી કોટિ આશ્રી કહે છે.

ધર્માસ્તાજ્યાઃ સુસંગોત્યાઃ જ્ઞાયોપશમિકા ત્રપિ ।

૨૩૨

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

પ્રાપ્ય ચંદનગંધાન્નં, ધર્મસંન્યાસમુત્તમમ્ ॥ ૪ ॥

શબ્દાર્થ—ખાવનાચંદનના ગંધ જેવો ઉત્તમ ધર્મસંન્યાસ પામીને સુ-
સંગથી ઉત્પન્ન થયેલા ક્ષયોપશમવાળા ધર્મ પશુ ત્યાજ્ય થાય છે.

પરમાર્થ—જેમ ખાવનાચંદનનો સુવાસ સર્વોપરી છે અને તે ખાવના-
ચંદનમાં એક સરખી રીતે સર્વત્ર વ્યાપી રહેલો છે તે પામીને ખીજા સુવાસની ગ-
રજ રહેતી નથી તેમ આત્માના દરેક પ્રદેશમાં સત્તાગત રહેલ અનંત જ્ઞાનાદિક
ધર્મ જે ક્ષાયિક ભાવે સંપૂર્ણ રીતે પ્રગટી નીકળે તે તો પછી મંદ ક્ષયોપશમ ભાવના
પ્રતીત થતા જ્ઞાનાદિક ગુણોની કંઈપણ જરૂર રહે નહિ.

વિવરણ—જેમ સૂર્યોદય થતાં ચંદ્ર, ગ્રહ, નક્ષત્ર અને તારાની જ્યોતિ
બિન જરૂરની છે એટલે કે તે સર્વની જ્યોતિ સૂર્યના તેજમાં સમાઈ જાય છે તેમ
અનંત જ્ઞાનાદિક પ્રલક્ષ અને ક્ષાયિક ધર્મ પ્રગટ થયે છતાં પરોક્ષ અને ક્ષયોપશ-
મિક જ્ઞાનાદિકની જરૂર રહેતી નથી. મતલબ કે ક્ષયોપશમિક ભાવ અભ્યાસિક
સાધન રૂપ છે ત્યારે ક્ષાયિક ભાવ સંપૂર્ણ સાધ્ય રૂપ છે. કાર્ય કારણ ભાવની પેરે
ત્યારે સંપૂર્ણ રીત્યા સાધ્ય ધર્મની સિદ્ધિ થઈ ચૂકી તો પછી સાધન ધર્મની જરૂર
રહેતી નથી. સાધન ધર્મ એ કારણ રૂપ છે અને સાધ્ય ધર્મ એ કાર્ય રૂપ છે.
પરંતુ સંપૂર્ણ સાધ્ય સિદ્ધિ થયા પહેલાંજ જે સાધનધર્મની ઉપેક્ષા કરી તણ દે
છે તે હતભાગ્ય ઉભય બ્રહ્મ થાય છે. તેથી સદિવેકી સન્નજનો સ્વસાધ્ય સિદ્ધિ સુધી
સત્ સાધનનો ઉપયોગ પ્રમાદ રહિત કર્યાજ કરે છે. અને એમ કરીને અંતે સ્વસા-
ધ્યની સિદ્ધિ કરે છે.

તેજ વાતતુ' શાસ્ત્રકાર દૃષ્ટાંત વડે સમર્થન કરે છે.

ગુરુત્વં સ્વસ્ય નોદેતિ, શિક્ષા સાત્મ્યેન યાવતા ।

આત્મતત્ત્વપ્રકાશેન, તાવત્સેવ્યો ગુરુત્તમઃ ॥ ૫ ॥

શબ્દાર્થ—જ્યાંસુધી પોતાની ભૂલ પોતેજ સુધારી શકે—પોતાની ભૂલ સુ-
ધારવા કોઈની પ્રેરણાની જરૂર રહેજ નહિ એવું આત્મતત્ત્વના પ્રકાશવડે—સ્વરૂપ
બોધવડે પોતાને ગુરુત્વ (ગુરુણુ) પ્રાપ્ત થાય નહિ ત્યાંસુધી મુગ્ધુ-મુનિએ ઉત્તમ
ગુરુમહારાજની સેવા કર્યાજ કરવી.

પરમાર્થ—આત્માર્થી મુનિએ સદ્ગુરુનાં ચરણ કમળની સેવા ત્યાંસુધી અ-
પૂર્વ અપ્રમત્તભાવે નિષ્કામ વૃત્તિથી કર્યા કરવી કે જ્યાંસુધી પોતેજ તે ગુરુના પ-
વિન પદને પ્રાપ્ત થઈ જાય.

વિવરણ—જેમ કુશળ અને પ્રમાણિક કારીગર પોતે હાથ ધારેલું કામ બહુજ ઉમદા રીતે કરી આપી સામાનું દીલ પ્રસન્ન કરે છે, તેમ સદાચારમાં કુશળ એવા સદ્ગુરુ મહારાજ પણ સ્વશરણાગત શિષ્યને એવી ઉમદા યુક્તિથી પ્રગોષે છે કે તેથી ભવ્ય શિષ્યનું દીલ દિન પ્રતિદિન પ્રસન્નતાનેજ પામે, અને તે શિષ્ય સદાચારમાં ચુસ્ત બને. પણ જો શિષ્ય સદ્ગુરુની રૂઢી શિક્ષાને દીલમાં ધારે નહિ અને અધીરો થઈ સ્વચ્છંદી બની જાય તો તે શિષ્ય ગુરુ લાભથી બે નશીબજ રહે છે. જો પથ્થર સૂત્રધાર (સલાટ) નાં ટાંકણાંને સહે તો તેમાંથી મનોહર મૂર્તિ બની તે પૂજા યોગ્ય થાય, નહિ તો તે લોકોના પગ નીચે કચરાય; તેમ જો શિષ્ય સદ્ગુરુની સુશિક્ષાને અમૃત યુદ્ધિથી આદરે તો તે અતે ગુરુપદને પામે, નહિ તો તે ઉભય બ્રથ થાય. આ બધી વાતનું ફલિત એ આવે છે કે શિષ્યે જો પોતાનું એકાંત હિત સાધવું હોય તો ગુરુને આત્માર્પણ કરીને રહેવું. મન વચન અને કાયા તેમનેજ અર્પણ કરવાં. પોતાની ઇચ્છા મુજબ—સ્વેચ્છાચારીપણે તેમાંના કોઈના ઉપયોગ કરવો નહિ. આવું જિંયા પ્રકારનું આત્માર્પણ સદ્ગુરુના ચરણકમળમાં બે બે મહાનુભાવોએ કરેલું છે તે તે મહાનુભાવો ક્રીટ જમરીના દૃષ્ટાંતે પોતેજ ગુરુપદના અધિકારી થઈ સ્વરૂપ સાક્ષાત્કારને પામી ગયા છે. માટે આત્માર્થી શિષ્યોએ એજ (સદ્ગુરુના ચરણ કમળ) ત્રિકરણ શુદ્ધિથી ઉપાસવા યોગ્ય છે. આ અતિ અગત્યની રિથિતિથી ચ્યુત ન થવાય માટે (મુમુક્ષુઓએ) ખાસ કરીને (લક્ષમાં રાખવા) શ્રીમાન જ્ઞાતમ સ્વામી અને મૃગાવતી સાધરીના દૃષ્ટાંત ભાવવા યોગ્ય છે. શાસ્ત્રકાર સમજવી ને કહે છે કે તમે કૃષ્ણની ઇચ્છા નહિ રાખતાં નિષ્કામ (કામના રહિત) પણે સ્વકર્તવ્ય કર્મ કરો, તેમ કરવાથી તમે તેનું અમોઘ ફળ અચૂક અનુભવી શકશો. પણ જો પ્રથમથી નહિ કરવા યોગ્ય એવા જોટા સંકલ્પ વિકલ્પ કરી સ્વકર્તવ્યથી ચૂકશો તો તમે ઇષ્ટ ફળને પામી શકશો નહિ. એજ વાતનું પ્રતિપાદન કરતાં અંથકાર કહે છે:—

જ્ઞાનાચારાદયોઽપીઘ્નાઃ, શુષ્ક સ્વસ્વપદાવધિ ।

નિર્વિકલ્પે પુનસ્ત્યાગે, ન વિકલ્પો ન વા ક્રિયા ॥ ૬ ॥

શબ્દાર્થ—શુદ્ધ સ્વસ્વપદ (શુણ સ્થાનકની હદ) સુધી જ્ઞાનાચાર પ્રમુખ આચાર ઇષ્ટજ છે એટલે તે અવશ્ય કર્તવ્ય રૂપજ છે. (એમ કરતાં કરતાં અનુક્રમે અભ્યાસની પ્રવળતાથી) જ્યારે નિર્વિકલ્પ ત્યાગ રૂપ અસંગ યોગની પ્રાપ્તિ થશે ત્યારે વિકલ્પ અને ક્રિયા બંને છુટી જશે.

પરમાર્થ અને **વિવરણ**—સંગીતપણે આત્મહિત સાધવા ઇચ્છનારે પ્રથમ

૨૩૪

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

મિથ્યામતિને તજવા માર્ગાનુસારીપાતું (શિષ્યાગ્રામ) આદરવાની પૂરેપૂરી જરૂર છે. તેમાં પણ ન્યાય સંપન્ન વિભવ, વહીવટ સેવા, વિનય અને કષાય ત્યાગ એટલા ઉપરતો બહુજલદ રાખવાની જરૂર છે. વળી દેવ ગુરૂ અને ધર્મની વિવિધ રીતે (સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી) પરીક્ષા કરી જે સત્ય અને શુદ્ધ તરી નીકળે તેજ આદરવાની અને તેનું જ અખંડ આરાધન કરવાની જરૂર છે. અહીં સુધી ચતુર્થ ગુણસ્થાનકની હદ ગણાય છે. તેમાં શુદ્ધ દેવ ગુરૂ અને ધર્મની હરેક રીતે પૂજા પ્રભાવના કરવા અને તેમાં કાળદોષાદિકથી થતી મલીનતા ટાળવા પોતાનાથી અને તેટલો પુરૂષાર્થ ફેરવવો એ પોતાનું મુખ્ય કર્તવ્ય ગણાય છે. જે કાર્ય પોતાના અધિકાર બહારનું હોવાથી બની શકે એવું ન હોય તે કાર્ય જે અધિકારી જનો કરી શકે તેમ હોય તેમને પોતાનાથી બના શકે તેટલી અને તેવી સહાનુભૂતિ (સહાય) આપવી એ પણ ઘણુંજ અગત્યનું કર્તવ્ય છે. તેમજ નીચલા ગુણસ્થાનક વાળાએ ઉપલા ગુણસ્થાનકે જવા માટે ભાવના સહુ અભ્યાસ પણ અવશ્ય કર્તવ્ય છે. પાંચમે ગુણસ્થાનકે જ્ઞાન (સમજ) પૂર્વક સ્થૂલ પ્રાણુતિપાત વિરમણ વિગેરે (હિંસા ત્યાગાદિ) વ્રતો અંગીકાર કરી કાળજીથી પાળવાની જરૂર છે. તેમજ સર્વથા હિંસા ત્યાગ-અહિંસાદિક મહાવ્રતોની ભાવના સહુ તે માટે બનતો અભ્યાસ કર્તવ્ય છે. છઠ્ઠું ગુણસ્થાનકે સર્વે મહાવ્રતો સદ્ગુરૂ સમીપે સમજપૂર્વક આદરી તેમનું યથાર્થ રીતે-દૂષણ રહિત પરિપાલન કરવા કાળજી રાખવાની જરૂર છે. તેમજ અપ્રમત્ત દશાની ભાવના સહુ અભ્યાસ કર્તવ્ય છે. એમ ઉત્તરોત્તર સમજવું. ગુણસ્થાનકે કુમારોદ અંતમાં આ બાળત વિશેષ સ્પષ્ટતા કરેલી છે. ત્યાંથી તે સંપૂર્ણ અધિકાર વિશેષરૂચિ જનોએ અવગાહી લેવા યોગ્ય છે. તેમાં પ્રમત્ત ગુણસ્થાનક સુધી આવશ્યક પ્રચુળ ક્રિયા અવશ્ય કર્તવ્ય રૂપે જણાવી છે, અને તેની કોઈ રીતે ઉપેક્ષા કરનારને મિથ્યામતિ કહ્યો છે. આવી રીતે ગુણસ્થાનકનાં કુમે સમજ પૂર્વક સ્વકર્તવ્ય કર્મ કરવામાં પરાયણ રહેતાં અવશ્ય પરમપદ પ્રાપ્ત થાય છે. તે વાત શાસ્ત્રકાર જણાવે છે—

યોગસંન્યાસતત્સ્વામી, યોગાનવ્યસ્તિજ્ઞાંસ્ત્યજેતુ ।

દ્વિત્યેયં નિર્ગુણં વ્રજ્ય, પરોક્તમુપપચેત ॥ ૭ ॥

શબ્દાર્થ—ત્યાગી-સંયમી પુરૂષ અનુક્રમે પત્ત વચન અને કાયને સંકેલીને તત્તજન્ય સમસ્ત વ્યાપારોને તજી દે છે અને એવી રીતે નિષ્ક્રિય અવસ્થાને પામી નિઃસ્વ દર્શનાંત્રો જેને નિર્ગુણ બ્રહ્મ કહીને બોલાવે છે એવા પરમાત્મ પદને પામે છે. પરમાર્થ અને વિવરણ—જેમ જેમ આત્મા સ્વસંયમમાં સુદૃઢ બનતો

શ્રી જ્ઞાનસાર સૂત્ર વિવરણ.

૨૩૫

બધ છે તેમ તેમ સત્ ચારિત્ર યોગે તેની આશ્રવ કરણી ઓછી થાય છે, તેથી નવીન કર્મનું આગમન થતું અટકે છે અને બાહ્ય અભ્યંતર ઉભય તપની સહાયથી પુરાતન કર્મનું શાટન કરવાનું આત્માની નિર્મળતા થાય છે. એટલે જે ચારિત્ર કરણી પ્રયત્ન સાધ્ય હતી તે સહજ બની રહે છે. આત્માના સ્વાભાવિક ગુણોમાં સ્થિરતા બને છે અને તે ગુણો પૂર્ણપણે વિકાસને પામે છે તેથી નિષ્ક્રિય અવસ્થા પામી એટલે ગુણુસ્થાન કુમારોદ્ભામાં કંડેલા ક્રમથી યોગને નિરોધ કરી, આત્મા અવિચળ પદવીને પામે છે. તેજ વાતને દૃષ્ટાંત દ્વારા સમર્થન કરતાં શાસ્ત્રકાર જણાવે છે

વસ્તુતસ્તુ ગુણૈઃ પુર્ણ-મનનૈર્જાસિતે સ્વતઃ ।

રૂપં ત્યક્ત્વાત્મનઃ સાધો-નિરંદ્રસ્ય વિચોરિવ ॥૮॥

શબ્દાર્થ—સંપૂર્ણ ત્યાગી સંયમી સાધુનું સ્વરૂપ નિર્મળ-નિરાવરણ ચંદ્રની પેરે સ્વાભાવિક રીતેજ અનંત ગુણોનું પૂર્ણ સ્વતઃ પ્રગટે છે.

પરમાર્થ—સમસ્ત પ્રમાદરૂપ વિભાવ ઉપયોગના પરિહારથી અને અપ્રમત્તા રૂપી અતિ ઉચ્ચ શિખર ઉપર સ્થિત કરવાથી નિઃશ્ચય મુનિરાજ સંપૂર્ણ વિવેકના બળે સમસ્ત કર્મ આવરણનો સર્વથા ક્ષય કરીને અનંત ગુણુ જ્યોતિષી લોભિમાન નિષ્કલંક નિઃસ્વરૂપ ચંદ્રને પૂર્ણપણે નિહાળે છે.

વિવરણ—જેમ માટીના થરથી તુંબડું પાણીમાં ડૂબી છેક તળીયે બધ છે તેમ કર્મના ઘાટા આવરણથી આત્મા પણ અધોગતિને પામે છે. મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, યોગ (મન, વચન અને કાયાની ચપળ પ્રવૃત્તિ) અને કષાય એ કર્મ બંધનનાં મુખ્ય હેતુઓ છે. જેમ જેમ તેમનું જોર મંદ પાડવા પ્રયત્ન સેવવામાં આવે છે તેમ તેમ આત્મા કર્મના બારથી હળવો થતો જાય છે, અને જેમ જેમ આત્મા હળવો થતો જાય છે તેમ તેમ તે ઉચ્ચ આવતો જાય છે. અને જ્યારે કર્મનાં આવરણથી સંપૂર્ણ રીતે મુક્ત થાય છે ત્યારે તે એક ક્ષણ પણ આ શરીરાદિક ઉપાધિનો સંબંધ રાખતો નથી પરંતુ તેજ ક્ષણે શરીરનો અત્ર ભૂલોક ઉપર ત્યાગ કરીને તે તુંબડાની પેરે લોકાગ્ર સ્થિતિ લાગે છે, અને એક સમય માત્રમાં સિદ્ધશિલા ઉપર બીરાજમાન થઈ જાય છે. જેમ અત્ર તુંબડાનું દ્રષ્ટાંત દીધું તેવીજ રીતે એરંડ બીજ, બાણમુક્ત તીર અને ધુમ્રના દૃષ્ટાંતથી પણ સંપૂર્ણ રીતે કર્મથી મુક્ત થયેલા સિદ્ધ જીવોની ઉર્ધ્વ ગતિ સિદ્ધ થઈ શકે છે. સકળ સિદ્ધ જીવોની સ્થિતિ ગુણુસ્થાનક કુમારોદ્ભ તથા પ્રથમ રતિ પ્રમુખ ગ્રંથોમાં સારી રીતે પ્રતિપાદિત કરેલી છે. ત્યાંથી વિશેષ રૂચિ જનોએ અવગાહી લેવા ખપ કરવો. ઉપર સ્લોકમાં બતાવેલું ચંદ્રમાનું

૨૩૬

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

દૃષ્ટાંત તો સુપ્રસિદ્ધ છે. જેમ સમસ્ત અબ્રથી મુક્ત થયેલો ચંદ્ર સકળ કળાથી 'સંપૂર્ણ' ખીલી નીકળે છે તેમ સમસ્ત કર્મ આવરણથી મુક્ત થયેલા આત્માએ પણ અનંત શુભ સમુદાયથી પરિપૂર્ણ દીપી નીકળે છે. સુખ્યપણે આ સ્થિતિનો સાક્ષાત્કાર કરવાના અધિકારી સત્ ચારિત્ર પાત્ર સાધુઓ છે. ઈલલમ્.

જાવ ધર્મ.

અનુસંધાન પૃષ્ઠ (૨૦૯) થી.

ચંદ્રોદર નૃપ કથા ચાલુ.

આ પ્રમાણે ત્રણે મિત્રોને સદા સંતોષ પમાડતો મંત્રી ઉચ્ચશાસન રાજાના શાસનમાં ચિરકાળ સુધી આનંદમાં રહ્યો. એકદા નિત્ય મિત્રની સાથે એક શય્યામાં રહેલો ઘણા ભૂષણવાળો તે મંત્રી સુષે સુતો હતો. પછી જ્યારે તેણે નિદ્રાનો ત્યાગ કર્યો ત્યારે તેણે પોતાની પાસે શ્યામ વર્ણના, રક્ત નેત્રવાળા અને બાણે ગર્વને ત્રેણી પાડનારા મુદ્દગર હોય તેવા ઘણા દૂર માણસોને ઉભેલા જોયા. તેમને જોઈને લય પ્રાપ્ત મંત્રીએ પૂછ્યું કે—“ તમે કોઈ પામેલા સ્વામીની આસા પાળનારા છો તેથી કહો કે તમે અત્રે કેમ આવ્યા છો ? મારામાં શો અપરાધ આવ્યો છે ? અને સ્વામીની શી આસા છે ? ” ત્યારે તેઓ બોલ્યા કે—“ તમારા દોષને તો સ્વામીજ બાણે છે, પરંતુ તેમની આસાથી તમને મંત્રીપણના અધિકારથી દૂર કરવામાં આવ્યા છે અને તમને આજેજ ક્ષામાં નાંખવાના છે. ” આ પ્રમાણેનું તેમનું વાક્ય સાંભળીને લય સમૂહથી વ્યાકુળ થયેલા સચ્ચિવે મંદપણાને લીધે શુભ વાણી વડે નિત્યમિત્રને કહ્યું કે—“ હે મિત્ર ! હે મિત્ર ! ઉભો થા. કોઈ પણ રીતે મારું રક્ષણ કર. આજે મારાપર ઉચ્ચશાસન રાજા ક્રોધાધમાન થયો છે. સંપત્તિને વખતે પ્રાણીઓને લોભી એવા મિત્રો કયા નથી હોતા ? (ઘણું હોય છે.) પરંતુ જે વિપત્તિને વિષે પણ મિત્રપણે દેખાય છે, તેવાથીજ આ પૃથ્વી રત્નજનની કહેવાય છે. હે મિત્ર ! પિતા, માતા, પ્રિયા, પ્રાતા અને પુત્રાદિક કરતાં પણ તું મને અધિક પ્રિય છો. કેમકે લોકો દુઃખના ઉદ્ધારને માટેજ સન્મિત્ર કરે છે, તે આજે આ રાજાથી કદ પામેલા એવા મને આ અપાર દુઃખ સાગરમાંથી તારવા માટે તું વહાણ રૂપ થા. ” આ પ્રમાણેના મંત્રીના શુભ વચનો સાંભળીને મ્હાન મુખવાળો નિત્ય-મિત્ર બોલ્યો કે—“ અરે ! તારાપર રાજા ક્રોધ પામ્યો છે, તે વાત મને શા માટે કહે છે ? આપણા બેનો (મારે અને તારે) શો સંબંધ છે ? ” તે સાંભળીને ‘શુ’

ભાવ બર્મ.

૨૩૭

આ મને ઓળખતોજ નથી ?' એવી બ્રાંતિથી શુદ્ધયુદ્ધિ બોલ્યો. કે—“હે મિત્ર ! તારા ચિત્તમાં ભ્રમ થયો છે કે શું ? શું તું મને ઓળખતોજ નથી ?” નિત્ય-મિત્ર બોલ્યો કે—“હા, મેં તને ઓળખ્યો, તેં રાજવિરૂદ્ધ કાંઈ કાર્ય કર્યું છે, અને તેથી ન્યાયવંત ઉચ્ચાસન રાજાએ તારો નિઘ્રહ કર્યો છે, તેથી રાજવિરોધી એવા તારૂં મારે કાંઈ કામ નથી. ન્યાયની રીતે કહીએ તો તેં કરેલા કાર્યના ફળરૂપ નિઘ્રહને તું એકલોજ સહન કર.” શુદ્ધયુદ્ધિ બોલ્યો કે—“હે મિત્ર ! મેં નિરંતર તારે વારંતેજ અકાર્ય કર્યું છે, અને તારાચરજ ઉપકાર કર્યો છે, અરે ! તે સર્વે ઉપકારોને તું ભૂલી ગયો ?” તે સાંભળીને અત્યંત વિષુદ્ધ થયેલો નિત્યમિત્ર ક્રોધથી બોલ્યો કે “ના, ના, હે નિર્લાજજ ! શું બળે છે? મારે માટે તેં શું કર્યું છે? જેમ જેમ હું તારૂં આપેલું ખાતો, તેમ તેમ તું પ્રસન્ન થતો હતો; તેથી તેં તારે માટે જ બધું કર્યું છે, કાંઈ મારે માટે કર્યું નથી. હે મિથ્યાભાષી ! રાજ સાથે વિરોધ કરનારા એવા તારૂં મારે કાંઈ પણ પ્રયોજન નથી, માટે તું મારૂં પડણું સુકી દે.” એ રીતે તેનો તિરસ્કાર કરીને ઉભટો તે તો તેને ગળે પડેલો.

ઉચ્ચાસન રાજાએ રૂંધેલા શુદ્ધયુદ્ધિને સાંભળીને તેનો પર્વમિત્ર તત્કાળ ત્યાં આવ્યો. નિત્યમિત્રથી નિરાશ થયેલા અને ‘હવે મારે શું કરવું ?’ તેવા વિચારથી મૂઢ બનેલા શુદ્ધયુદ્ધિએ જળથી ભીંજાયેલા દીન ચલુવડે પર્વમિત્ર સામું જોયું. એટલે તેણે કહ્યું કે “હે મિત્ર ! તને શું થયું છે? મારૂં સર્વસ્વ આપીને અથવા તારા હુઃખમાં મને નાંખીને કોઈ પણ પ્રકારે તું છૂટ.” સચિવનું હુઃખ જોઈને જેના બંને નેત્રોમાંથી જળધારા વહેતી હતી એવા પર્વમિત્રની આવી વાણી સાંભળીને શુદ્ધમતિ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“મને ધિક્કાર છે કે મેં પુરૂષદ્રવ્યનો વ્યય કરીને પુરૂષાશ્રય (નિત્યમિત્ર) નું નિરંતર પોષણ કર્યું, અને આ કૃતજ્ઞ (પર્વમિત્ર) નું કવચિતજ પોષણ કર્યું.” આ પ્રમાણે તે વિચારતો હતો, તેવામાં તો નિત્યમિત્રે તે શુદ્ધમતિને પકડીને તત્કાળ પોતાથી જૂદો કર્યો. તે વખતે ‘અરે ! એને ન લઈ જાઓ, એને બદલે મને લઈ જાઓ, એમ પર્વમિત્રે વારંવાર આક્રંદ કર્યો છતાં પણ રાજસેવકોએ તો તે શુદ્ધયુદ્ધિનેજ પકડી લીધો. પછી રાજસેવકોએ તેને જોરથી ખેંચ્યો, તે વખતે પર્વમિત્રને અત્યંત હુઃખ લાગ્યું અને નિત્યમિત્ર તો કન્યાના લગ્ન કરીને સ્વસ્થ થયેલાની જેમ ચિરકાળની નિદ્રામાં સુતો.

પછી રાજસેવકો શુદ્ધયુદ્ધિને બાર સૂર્યની કાંતિના સમૂહનેવા, ઉચ્ચ અગ્નિએ કરીને જેનો મધ્યભાગ દેહીપ્રમાણ છે એવા કૂપની પાસે લઈ ગયા. તે વખતે

૨૩૮

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

“અરે રે! આ કૂપમાં મને આ દુષ્ટચિત્તવાળા સેવકો નાંખી દેશે, તો તેમાં મારી શી હશા થશે?” એમ ધારી કંપાયમાન થયેલા તે શુદ્ધબુદ્ધિને વિચાર થયો કે:- મને વિશ્વહિતે કહું હતું કે-જ્યારે તું દુઃખમાં પડીશ, ત્યારે સિદ્ધ સર્વગામી લોકનાથ તારું રક્ષણ કરશે. આજે મને તેવો અતિ લયંકર દુષ્ટ કાળ પ્રાપ્ત થયો છે, માટે હવે તો તે શ્રીમાન દયાસાગર (પ્રણામમિત્ર)નું જ મને શરણુ થાઓ.” આ પ્રમાણે તે વિચાર કરે છે તેવામાં તેણે દેહીપ્રમાન સુંદર તેજવાળા અને મહાબળવાન કેટલાક પુરૂષોને ઉત્તર દિશામાંથી આવતા જોયા. તે પુરૂષોએ પોતાના કૃથ ઉદરને આંધેલા હતા, હીરના વસ્ત્રો પહેરેલાં હતાં, શ્વેત વજ્રમય દંડો ધારણ કરવાથી તેમના હાથ ઉચ્ચ દેખાતા હતા, તેમનાં હૃદય અતિ નિશાળ (ખડોળાં) હતાં, નેત્રો પ્રકુલિત હતાં, શરીરો દીપ્તિમાન હતાં, તથા તેઓના મસ્તકના કેશો સુક્રતાદળની માળાઓથી અલંકૃત હતા. તે પુરૂષોએ પેલા રાજસેવકોને કહું કે “અરે મહોન્મત્તો! આ શુદ્ધબુદ્ધિને મૂકી દે, અથવા આયુધને ધારણ કરો.” તે સાંભળીને તે રાજસેવકો યુદ્ધ કરવા તૈયાર થયા. પછી તેઓનું અત્યંત ઉઠાડેલી ધૂળથી અંધકારવાળું અને જગત્જનોના ચિત્તને કંપાવનારું મોટું યુદ્ધ થયું. તેમાં તે મહાપુરૂષોએ ઉચ્ચ રહેલા લોકોના દેખતાં કાણુ આયુધવાળા તે રાજપુરૂષોને અત્યંત પ્રહારો કર્યા, ત્રાસ પમાડ્યો, પાડી નાંખ્યા, ચુંદી નાંખ્યા, પરાજિત કર્યા, અને છેવટે મારી નાંખ્યા. પછી તેઓએ વિજ્યનૃત્ય કર્યું. ત્યાર પછી ‘તમારો પ્રણામમિત્ર લોકનાથ તમને બોલાવે છે’ એમ કહીને તેઓ તે શુદ્ધબુદ્ધિને હાથવડે કૂવામાંથી બહાર કાઢી સાથે લઇને ચાલ્યા.

તેમની સાથે ચાલતાં આનંદ પામેલા શુદ્ધબુદ્ધિએ વિવેક સહિત દૃષ્ટિએ જોતાં એક મહાન્ આલય જોયું. તે પ્રાસાદના શિખર આકાશ સુધી પહોંચેલા હતા, તેના સર્વ વિભાગો અનુપમ ઉદલાસવાળા કલ્યાણકારી અને સુંદર હતા, તેના શિખર ઉપર સુક્રતાવલીનું વલય વીંટેલું હોવાથી તે આલય અતિ સુંદર લાગતું હતું, પોતાની વિશાળતાએ કરીને તેણે બધી દિશાઓનો ઘણો ભાગ પૂર્ણ કર્યો હતો, તથા અશ્વો, રથો, અને હસ્તિઓ વડે તેનું આંગણું શોભતું હતું. તે આલયમાં અતિ હર્ષ પૂર્વક શુદ્ધબુદ્ધિએ પ્રવેશ કર્યો, તો ત્યાં કોઈ ઠેકાણે મૃગ સરખા નેત્રવાળી સ્ત્રીઓના શૃંગારે કરીને નેત્રને ઉત્સવ થતો હતો, કોઈ ઠેકાણે ગીત રૂપી અમૃતની નદીને ઉતરવા માટે કર્ણુની ચપળતા યતી હતી, કોઈ ઠેકાણે મોટા ઉદ્યાનોની સુગંધીથી નાસિકાને ઉદલાસ થતો હતો, કોઈ ઠેકાણે સેંકડો જાતિના ઉત્તમ લોજનો જોવાથી જિહ્વાનો અગ્રભાગ

લાવ ધર્મ

૨૩૯

અંચળ થતો હતો, અને કોઈ ઠેકાણે કીડા સરોવરના વાયુએ કરીને આપું ધરીર રોમાંચિત થતું હતું. તે આલયમાં તેણે ભાગ્યશાળીને પણ હુલ્લભ એવા ચાર પાયા વડે યુક્ત અને સર્વ જનને સ્પૃહા કરવા લાયક મોટા આસન પર બેઠેલા તથા વિશ્વહિતના ઉત્સાહનો આશ્રય કરવાથી અત્યંત સ્થિર થયેલા દીક્ષ અંગવાળા લોકનાથ નામના પોતાના પ્રણામમિત્રને દીડા. તે મિત્રની ફરતું આરતીની જેમ સૂર્યમંડળ ફરતું હતું, તેની સમીપે રહેલો ચંદ્ર દૂર્વાથી શોભિત રૂપાના અર્ધપાત્રની જેવો લાગતો હતો, તેની ફરતા ફેલાયેલા તારાઓ માંગળિકને માટે નાંખેલા અક્ષતના સમૂહ જેવા લાગતા હતા, સુરેન્દ્રો, અસુરેન્દ્રો અને નરેન્દ્રો હર્ષ પુર્વક તેને પ્રણામ કરતા હતા, સર્વ ધર્મના આચાર્યો પોતપોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે તેની સ્તુતિ કરતા હતા, અને તે પોતાના સેવકો ઉપર કૃપાથી નિર્મળ એવી દૃષ્ટિ નાંખતા હતા.

આ પ્રમાણે જોઈને વિસ્મય પામેલો શુદ્ધબુદ્ધિ વિચાર કરવા લાગ્યો કે “મારા ઉચિતપણાને ધિક્કાર છે કે મેં નિત્યમિત્રને મારું સર્વસ્વ આપી દીધું, અને આનો કાંઈપણ સત્કાર કર્યો નહીં. કદાચ મેં વિશ્વહિતના વચનથી આને નમસ્કાર પણ ન કર્યો હોત, તો અનેક મનોરથે કરીને યુક્ત પૃથ્વીપર ફરતાં મારી શી ગતિ થાત ?” આ પ્રમાણે ચિંતાથી જેતું ચિત્ત આર્ત થયું છે, એવા તે શુદ્ધબુદ્ધિએ લોકનાથને નમસ્કાર કર્યો, એટલે હર્ષે કરીને આધીન થયેલા તે લોકનાથે તેને આલિંગન કરીને પોતાના ઉત્સાહમાં બેસાડ્યો. પછી ‘હે મિત્ર ! તું આકુળ વ્યાકુળ કેમ દેખાય છે ?’ એમ તે મહાત્માએ પુછ્યું. એટલે શુદ્ધબુદ્ધિએ ઉગ્રશાસન રાજથી પ્રાપ્ત થયેલો લય કહી બતાવ્યો. તે સાંભળીને લોકનાથ મહાત્માએ કહ્યું કે—“મારે આશરે આવેલા એવા તારે હવે શો લય છે ? તે ઉગ્રશાસન મારી પાસે કોણ માત્ર છે ? તેના મસ્તક પર હુઃખ અને મુખમાં ધૂળ પડી. વળી ‘મેં આનો કાંઈપણ સત્કાર કર્યો નહીં’ એમ ધારીને તારે લેશ પણ શોક કરવો નહીં, કેમકે સર્વ પ્રકારના સત્કાર કરતાં નમસ્કાર રૂપ સત્કાર મોટો છે. રાજા પોતાના સેવકોને લક્ષ્મી આપવાથી તેમના શૌર્યાદિક (કાર્ય) નો અનુભવી થાય છે, પરંતુ તે સેવકોએ કરેલા પ્રણામનો તે (રાજા) કોઈપણ પ્રકારે અનુભવી થતો નથી. માટે ત્રણ લોકના સામાન્ય કરતાં પણ અધિક સ્થાન આપ્યા વિના હું તારા કરેલા નમસ્કારનો અનુભવી થઈશ નહીં. હે કુશળ ! જ્યાંસુધી હું તને આ તારા ઋણનો લેશ માત્ર આપું ત્યાંસુધી તું અહીં

૨૪૦

જનન્યર્થ પ્રકાશ.

મારી પાસે રહે, અહીં તું કોઈથી પણ ભય પામીશ નહીં.” એમ કહીને તે લોકનાથે તેને તે આલયની ઉપરની ભૂમિ પર ચડાવ્યો. ત્યાં તે ઇચ્છાનુસાર પૂર્ણ મનોરથ વાળો થઈને સુષે રહેવા લાગ્યો.

એ પ્રમાણે કેટલોક કાળ સુખમાં વ્યતિત થયા પછી એકદા લોકનાથે શુદ્ધબુદ્ધિને કહ્યું કે “ અહીં ચિરકાળ રહેવાથી ઉચ્ચશાસનના સેવકોએ તને જાણ્યો છે. હુષ્ણેષાવાળા એ શત્રુઓ કદાચ મારી સમ્યક્ દ્રષ્ટિને છેતરીને તને છળથી પકડી લેશે. માટે હે મિત્ર! તને એવે ઠેકાણે સુકું કે જ્યાં તારી સન્મુખ જોવાને પણ તેઓ કોઈ પ્રકારે સમર્થ થાય નહીં. પરંતુ તેટલે દૂર જનારા માણસોને બહુદુઃખદાયી માર્ગ આવે છે, અને તે ક્ષુધા તૃષાદિક મહા દુઃખોને સહન કરવાથીજ ઉદ્ધવ શકાય છે. માટે હે કુશળ! ગાઠ કલેશ સહન કરવામાં મનને દ્રઢ કર, મારી પાછળ ચાલ, અને શત્રુઓના કંઠપીઠ પર પગ સુક. માર્ગમાં પગલે પગલે શત્રુઓ સ્નેહ બતાવીને મનોહર લોજનાદિવડે લોભ પમાડી તને ગોલાવશે. પરંતુ જો તું મન, વચન કે કાયાએ કરીને તેમની કિંચિત્ પણ સંભાવના કરીશ, તો તેઓ તને તે ગીવથી પકડી જશે, તે વળતે હું તારૂં રક્ષણ કરીશ નહીં.” આ પ્રમાણે તેને ઉપદેશ આપીને લોકનાથ તે માર્ગે ચાલ્યા, અને દ્રઢ નિશ્ચયવાળો શુદ્ધબુદ્ધિ પણ હર્ષથી સેમની પાછળ ચાલ્યો.

માર્ગમાં જ્યાં જ્યાં વિષમ સ્થળે શુદ્ધબુદ્ધિ તૃપાતુર થતો, ત્યાં ત્યાં ‘ આવો, શીતળ જળ પીઓ ’ એમ બોલતી, બાણે ધૃંગારની દેવીઓજ હોય તેવી અને દેહીપ્યમાન હારાદિક અલંકારથી શોભતી પાણીના પરબને પાલન કરનારી શ્રેષ્ઠ બાલિકાઓને તે જોતો હતો. પરંતુ યથિક સમૂહના પગો પડવાથી વ્યથા પામેલા અને ધુળથી છવાયેલા તૃણ અને સૂણ (સી સમૂહ) ને વિષે તેની દ્રષ્ટિ સમાન પડતી હતી. જ્યાં જ્યાં તે ક્ષુધાએ કરીને દુર્બલ કુક્ષિવાળો થતો હતો. ત્યાં ત્યાં તેની સમીપેજ પટ્ટસવાળા લોજનથી ભરપૂર તૈયાર પાત્રોની શ્રેણીને જોતો હતો પરંતુ પાંચસમૂહને જેદથી થયેલા સ્વેદજળથી વ્યાપ્ત એવા રજ સમૂહને વિષે અને તે આહારને વિષે સમદ્રષ્ટિવાળો થયો હતો. જ્યાં જ્યાં તે સૂચની કાંતિના તાપે કરીને આકુળ આકુળ થતો હતો ત્યાં ત્યાં નજીકમાંજ જેતા સુખી ઉપર જગસાઓ ગાયન કરી રહ્યા છે એવા છાયાવૃક્ષોને તે જોતો હતો પરંતુ બાજબાજમાં જવાબાવાળા દાવાનળને વિષે અને વિશાળ એવા તે વૃક્ષસમૂહને વિષે તેની દ્રષ્ટિ સમાન રસવાળી સરસી હતી. તે વૃક્ષોના રક્ષક મનુષ્યો કોમળ વાણીથી તેને બોલાવતા હતા, તો પણ તે સહજ અત્યુ માત્ર પણ તેનાપર નાંખતો નહીં. આ પ્રમાણે અહણુ કરેલી પ્ર-

ભાવ ધર્મ.

૨૪૨

નિજાને પૂર્ણ રીતે પાળનાર શુદ્ધમતિએ સત્વર ગમન કરતાં પોતાની સન્મુખ અ-
લૌકિક આકારવાળું, કેવળ સ્ફટિકતુલ્ય બનેલું અને નિર્ભાંગી કે ભાગ્યશાળીએ પૂર્વે
કદી નહીં જોયેલું એવું લોકનાથે બતાવેલું એક મોટું ગુહ જોયું. તે ગુહ જોઈનેજ
શુદ્ધયુદ્ધિનું હૃદય પરમાનંદમાં મગ્ન થઈ ગયું, અને તે ચક્રી તથા ધન્વની સંપદાને
પણ તૃણ સમાન ગણવા લાગ્યો. તે અવસરે “જેમાં તને કોઈનો ભય નથી એવા
આ મહાપ્રાસાદમાં તું તત્કાળ પ્રવેશ કર.” એમ શુદ્ધયુદ્ધિને કહીને લોકનાથ અન્ય
લોકોની ઇષ્ટસિદ્ધિને માટે લાંથી પાછા વળ્યા.

આ પ્રમાણેની ત્રણ મિત્રો સંબંધી કથા કહીને ચારણ મુનિ બોલ્યા કે—‘હે
રામ રાજા ! સર્વ ઇષ્ટને આપનાર અને સર્વ કષ્ટને દૂર કરનાર એવા તે પૂજ્ય લો-
કનાથને તું પણ મિત્ર કર અને શોક દુઃખનો ત્યાગ કર. દુઃખ ધારણ કરવાથી
કદાપિ ઈચ્છિતની પ્રાપ્તિ થતી નથી. તેથી જો ઇષ્ટાર્થની સિદ્ધિ કરવી હોય તો તું
જલદીથી તે લોકનાથનું આરાધન કર.’ આ પ્રમાણેના મુનિના વચન સાંભળીને
પૃથ્વીપતિએ તેમને પૂછ્યું કે ‘હે પૂજ્ય ! તે લોકનાથ કોણ છે ? અને તેનું આ-
રાધન શી રીતે થાય ? તે આપ બતાવો. હું મારી પ્રિયા સહિત તેનું અવશ્ય આરા-
ધન કરીશ.’ વિદ્યાધર મુનિ બોલ્યા કે—“હે રાજા ! આ કથાને આંતર બુદ્ધિથી
વિચાર એટલે તેનું સ્વરૂપ તારા સમજવામાં આવશે.”

આ સંસારજ અપાર એવું દૂરપાર નામનું નગર છે. તેમાં ઉચ્ચ કર્મના પ-
રિણામ રૂપ ઉચ્ચશાસન નામનો રાજા છે. શુદ્ધ સ્વરૂપ વાળા જીવને તે રાજાનો
શુદ્ધમતિ નામનો મંત્રી કહેલો છે. તે મંત્રીનો પૂર્વે કહેલા ગુણવાળો નિત્યમિત્ર
તે તેનું શરીર બાળપણે. તેનો પવનિત્ર તે તેના સગા સંબંધી બાળવા.
વિશ્વહિત નામનો પૂજ્ય પુરૂષ તે ગુરૂનો ઉપદેશ બાળ્યો. હે રાજા ! તેની
શિક્ષાથી તેણે જે પ્રણામમિત્ર કર્યો તે લોકનાથ નામનો અદ્ભુત સામર્થ્યવાન
ધર્મ બાળ્યો. તે મંત્રીએ સુધને ઉઠ્યા પછી જે દૂર આણુસો જોવા, તે વ્યાધિ,
મૃત્યુ અને દુર્ગતિના કારણભૂત એવા દુષ્કર્મના સમૂહ બાળ્યા. તેઓએ રૂથેલા
શુદ્ધમતિ જીવે ચેષ્ટા રહિત થયેલા શરીરને જોઈને તેના પર પોતે જે ઉપકાર કરેલો
તેને ભસ્મમાં ઘૂટ નાખ્યાની જેમ નિષ્કૂળ માન્યો. કોઈ કોઈ વખત પોતાના સ્વ-
જનોને કાંઈ કાંઈ આપ્યું હતું, તેથી તે વખતે તેઓ દુઃખાર્ત્ત થઈને તેની પાછળ
દોડ્યા, એટલું તેણે ઠીક માન્યું. સ્વજનો શોકથી આકંઠ કરતા રહ્યા, શરીરે
તેને ગળે ઝાલીને બહાર કાઢ્યો અને કર્મપરિણામ રાજાના સેવકોએ તેને દુઃખ

૨૪૨

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

રૂપી અગ્નિવાળા નરક રૂપ કૂવામાં નાંખ્યો. પછી ‘લોકનાથ મારું શરણુ હો’ એમ બ્યારે તેણે કહ્યું ત્યારે જે પુરૂષો આવ્યા તે ધર્મના સાક્ષીભૂત કર્મસમૂહ (સત્કર્મો) બાણુવા. દુષ્ટર્મોને છતીને સત્કર્મો તે છવને બ્યાં લઇ ગયા, તે ધર્મને વિવેક નામનો અતિ નિર્ભજ લીલાવાસ (કુકા પ્રાસાદ) બાણુવો. ત્યાં તેણે દાન, શીલ, તપ અને લાવ નામના ચાર પાયા વાળા ઉપશમ નામના આસન ઉપર સુરના ઉપદેશ રૂપ આશ્રયવાળા (તેના ખોળામાં બેઠેલા) ધર્મને બેઠો. તે છવને શ્રીમાન ધર્મે કેટલાક કાળ સુધી પોતાના પ્રાસાદના ઉપલા ભાગમાં દેવગતિને વિષે સમ્યગ્ દૃષ્ટિપણે ઘણાં સુખમાં રાખ્યો. પછી શિક્ષા આપવા વડે સ્થિર કરેલા અને માર્ગમાં વિષયોથી નહીં લોભાતા એવા તેને ધર્મે સર્વ લય રહિત એવા મુક્તિરૂપ મંદિરમાં પહોંચાડ્યો. હે રાજા ! પ્રણામ માત્રે કરીનેજ પ્રસન્ન થયેલા જેણે (ધર્મે) આટલું બધું કર્યું તે ધર્મનું વિધિ પૂર્વક આરાધન કર્યું હોય તો તે શું શું ન આપે ? ”

તે સાંભળીને ધર્મક્રિયા કરવામાં પ્રકૃત્વિત મનવાળો રાજા બોલ્યો કે—‘હે પૂત્ર્ય ! પ્રિયા સહિત મને ધર્મનું આરાધન કરવાની શિક્ષા આપો’ ત્યારે તે મુનીન્દ્ર શમતારૂપ અમૃતસાગરના તરંગોના ગિદ્દુ સમૂહ જેવા અક્ષરોએ કરીને તે રાજાને સમ્યગ્ધર્મનો વિધિ કહેવા લાગ્યા કે—“હે રાજા ! તે ધર્મરૂપ દેહના પાંચ ઈંદ્રિયો જેવા અર્હત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ જેવી રીતે પ્રસન્ન થાય તેમ તું કર. હે ભૂપતિ ! સુખે કરીને સાધી શકાય અને વિવનને લેશ પણ જેમાં સંભવે નહિ એવા તે પંચ પરમેષ્ઠિની પ્રીતિના મુખ્ય ઉપાયને હું કહું છું તે સાંભળ—જળ, અગ્નિ અને વિષનું સ્તંભન કરનાર તથા ઇંદ્ર વસ્તુની પ્રાપ્તિ કરનાર પંચપરમેષ્ઠિના નમસ્કારવાળો મહામંત્ર (નવકાર) જયવંત વર્તે છે (સર્વથા અધિક છે), એ નમસ્કાર મંત્ર મુક્તિને પણ સન્મુખ કરે છે (આપે છે) તો પછી મનુષ્ય, સુર અને અસુરના ઈંદ્રોનું પદ આપે તેમાં તો શું આશ્ચર્ય ! હે રાજા ! જો કોઈ પવિત્ર યધને આ મંત્રનો ત્રિકાળ બપ કરે તો જેની સમગ્ર ઈંદ્રિયો પ્રસન્ન છે એવો ધર્મ પ્રસન્ન થાય છે” આ પ્રમાણે કહીને તે સુનીંદ્રે પવિત્રપણાથી શોભતા રાજાને એકાંતમાં રહત્ય સહિત પંચ નમસ્કાર મંત્ર આપ્યો. તે મંત્રને પામવાથી ભૂમિપતિ અત્યંત પ્રસન્ન થયો અને શરીરની કાંતિવડે દિશાઓને ઉજવલ કરતા સુનિ આકાશમાર્ગે ઉત્પત્તી ગયા. તે સુનીંદ્રના દર્શનાગંદના રસારવા દર્શી સ્થિર થઇ ગયેલો રાજા તે ઉદ્ધાનમાંજ કેટલોક વખત રહીને પછી પોતાના ગૃહ તરફ ગયો.

ભાવ ધર્મ.

૨૪૩

ત્યાર પછી રામ રાજ પોતાની પ્રિયા સહિત દરરોજ વિધિ પ્રમાણે પંચનમ-સ્કાર મંત્રનું ધ્યાન કરવા લાગ્યો, તેથી તેના દેશમાં સમય પ્રમાણે વૃદ્ધિ થવા લાગી. આખો દેશ રોગ રહિત, ઉપદ્રવ રહિત અને સરસ અન્નથી ભરપૂર થયો. ગાયોના ઉદયથી પુવારાની જેમ ઝરતા દૂધવટે બાણે તેના શ્વેત યશો હોય તેમ પૃથ્વી શોભવા લાગી. તેના દેશ માંહેના સર્વ પર્વતોમાં મણિઓની ખાણો પ્રગટ થઈ, અને સર્વ અરણ્યોમાં મહોન્મત્ત હાથીએ ઉત્પન્ન થયા. આ પ્રમાણે સમગ્ર દેશ મહર્ષિથી વૃદ્ધિ પામ્યો.

અન્યથા રાત્રિના પાછલે પહોરે બ્રહ્મત થયેલો રાજા વિચારવા લાગ્યો કે—
“અહો ! પરમેષ્ઠિ મંત્રનું કેતું મહાત્મ્ય છે કે જેના પ્રસાદથી માફ રાજ્ય અતિ મનોહર અને ઇન્દ્રને પણ રૂપદા કરવા લાયક થયું ! પરંતુ હજી સુધી ક્ષીરસાગરને ચંદ્ર આનંદ આપે તેમ મારા નેત્રને આનંદના સ્થાન રૂપ પુત્ર મને પ્રાપ્ત થયો નહીં.”
આ પ્રમાણે રાજા વિચાર કરે છે તેવામાં તત્કાળ નિદ્રા રહિત થયેલી તેની રાણીએ હર્ષના ઉલ્લાસની સંપત્તિ વડે મનોહર થઈ સતી તેની પાસે આવી વિનંતિ કરી કે—
“હુ પ્રિય ! લોકોએ અંજળી વડે પીવાતા અમૃત સમૂહને વરસાવતો, નિર્મળ કિરણોએ કરીને મલિન કલંકને દૂર કરતો, અને યોર્ગીંદ્રાએ પણ અપેક્ષા સહીત જીવતો ચંદ્ર મારા મુખમાં પ્રવેશ કરીને મારા ઉદરમાં રહ્યો, એમ મેં હમણાજ સ્વપ્નમાં દીધું છે.” આ પ્રમાણે અદ્ભુત સ્વપ્નની અમૃત સમાન કથાનું શ્રવણ કરીને રોમાંચિત થયેલો રાજા મુખકમળમાંથી નીકળતી મકરંદ જેવી વાણી વડે બોલ્યો કે—
“હુ દેવી ! કલંક રહિત કળાથી શોભતો, ધર્માત્મા, મધુર આદૃતિવાળો અને જગતના જીવનરૂપ એવો તારે પુત્ર થશે.” તે સાંભળી ‘બહુ સાડ’ એમ કહીને રાણીએ પોતાના વસ્ત્રને છેડે ગાંઠ વાળી. તેવામાં બહાર પ્રાતઃકાળને જણાવનારો શંખને મંગળ ધ્વની થયો. તે વખતે ઉત્પન્ન થયેલા હર્ષથી વાસિત થયેલો રાજા પ્રિયા સહિત એક ક્ષણવાર નમસ્કાર મં ના ધ્યાનમાં મગ્ન ચિત્તવાળો થઈને રહ્યો.

ત્યાર પછી નમસ્કાર મંત્રના આરાધનમાં વિશેષ આદરવાળા થયેલા તે દંપતી દુઃખ માત્રને શમાવી દઈને દિવસોને નિર્ગમન કરવા લાગ્યા. ગર્ભસ્થિતિ પૂર્ણ થયે જ્યાવળી રાણીએ શુભ દિવસે પૂર્ણ ચંદ્ર સમાન મુખવાળો અને શુભ લક્ષણવાળો પુત્ર પ્રસન્ન્યો. રાજાને જે જે માણસ પુત્રજન્મની વધામણી કહેતા હતા તેને અધિક આનંદવાળો રાજા અધિક અધિક ઇનામ આપતો હતો. રાજાને ત્યાં પુત્ર જન્મ થયો તે વખતે બંધનથી મુક્ત કરેલા તેના શત્રુઓને પણ ચિત્તમાં હર્ષ થવાથી ઉત્સવ થયો. આ પુત્ર ગર્ભમાં આવ્યો ત્યારે તેની માતાએ પોતાના મુખમાં ચંદ્ર પ્ર-

૨૪૪

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

વેશ કરતો જોયો હતો તેથી તે સ્વપ્નને અનુસારે રાજાએ તે કુંવરનું ચંદ્રાદર એવું નામ પાડ્યું. તે બાળક રાજ્યલક્ષ્મીની સાથે દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો. ‘પંચ પરમેષ્ઠિતા નમસ્કારનું’ પરિણામ ઉત્તમોત્તમ છે.’ અપૂર્ણ.

ત્રહ્મચર્ય.

[અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૨૪ થી]

અમેશ્વરમસ્ટ્રા વહુરંધ્રનિર્યન્, મદ્વાવિહ્નોઘ્નન્ કૃમિજાલકીર્ણા ।

ચાપલ્યમાયાનૃતવંચિકા સ્ત્રી, સંસ્કારમોહાન્નરકાય જુક્તા ।

ભાવાર્થ—ત્રિષ્ટાથી બરેલી ચામડાની કોથળી, બહુ છિદ્રોમાંથી નીકળતા મળ (મૂત્ર ત્રિષ્ટા) થી મત્તીન, (યોનિમાં) ઉત્પન્ન થતા કીડાઓથી વ્યાપ્ત, ચપળતા, માયા અને અસત્ય (અથવા માયામૃષાવાદ) થી ડગનારી એવી સ્ત્રીઓ પૂર્વ સંસ્કારના મોહથી નરકમાં જવા સાફ જોગવાય છે.

નિર્મૂર્ધિર્વિષકંદલી ગતદરી વ્યાધી નિરાઘ્દેમહા-

વ્યાધિર્મૃત્યુરકારણશ્ચ લલનાડનમ્રા ચ વજ્રાર્શનિ : ।

વંધુસ્નેહવિગ્રાત સાહસ મૃષાવાદાદિ સંતાપજુઃ

પ્રત્યક્ષાપિ ચ રાક્ષસીતિ વિરુદ્ધૈઃ સ્વાતાડગમે ત્યજ્યતામ્ ॥

“(સ્ત્રી) ભૂમિ વગરની (ઉત્પન્ન થયેલી) વિષની વેલડી છે, શુદ્ધ વગરની વાઘજી છે, નામ વગરનો મોટો વ્યાધિ છે, કારણ વિનાનું મૃત્યુ છે, આકાશ વગરની વિજળી છે, સગા અથવા ભાઈઓમાં સ્નેહનો નાશ, સાહસ, મૃષાવાદ વિગેરે સંતાપોનું ઉત્પત્તિ સ્થાન છે અને પ્રત્યક્ષ રાક્ષસી છે. આવાં આવાં ઉપનામો સ્ત્રીઓ માટે આગમમાં આપવામાં આવ્યાં છે, માટે તેને ત્યજ દો. ”

(આ વિષયમાં અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ નામા ગ્રંથમાં ચર્ચેલ સ્ત્રીમત્તવમોચના-ધિકાર ખાસ ધ્યાન પૂર્વક વાંચવા લલામણ કરવામાં આવે છે.)

બહારથી રમ્ય દેખાતા સ્ત્રી શરીરનો અશુચિ ભાવ વિચારવામાં જોગલ્લીશ-મા તીર્થ કર સ્ત્રી મલિનાથનું ચરિત્ર ઘણું ઉપકારક જણાય છે.

વસ્તુને તેના ખરા સ્વરૂપમાં સમજનાર, કામદેવના સપાટામાંથી બચનાર અને સ્ત્રીનો ત્યાગ કરનારને જ ખરેખરો સાધક યોગી પુરૂષ કહી શકાય. કામદેવના મુખ્ય

પ્રહાર્યે.

૨૪૫

મજ્જી સ્ત્રી કટાક્ષથી હણીએલ ચિત્તવાળો ભાગ્યેજ આત્મિક ઉન્નતિ કરી શકે છે. કામનેજ સર્વં અનર્થોનું મૂળ ગણવામાં આવે છે. તેને જીતનારાનેજ જીતેન્દ્રિય કહી શકાય છે. કામદેવેજ હજારો મોટા મોટા તપસ્વિઓના તપનો નાશ કર્યો છે. ઘણીજ ખુબીથી કટાક્ષ કરતાં વકોકિતમાં ભર્તૃહરી કામદેવને સર્વ દેવનો દેવ ગણી નીચે પ્રમાણે નમસ્કાર કરે છે.

શંતુ સ્વયંન્તુ દુરયો દરિણેક્ષણાનાં, યેનાક્રિયંત સતતં મૃદુકુંજદાસાઃ ।
વાચામગોચરચરિત્રવિચિત્રતાય, તસ્મૈ નમો જગદ્દેવે કુસુમાયુધાય ॥

“ જે ભગવાન કુસુમાયુધ (કામદેવ) ના પ્રભાવથી બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ્વર જેવા જગતના ત્રણ અધિષ્ઠિત દેવતાઓ પણ કામિનીયોના દાસ થઈ ગયા છે અને જેનું વિચિત્ર ચરિત્ર, વાણીથી વટી શકાતું નથી તેવા ભગવાન કુસુમાયુધને હું નમસ્કાર કરું છું.”

ખરી રીતે જોતાં તો અવહારિક વિષયમાં કુશળ, સંસારનો પૂર્ણ અનુભવી સાર્થક ભર્તૃહરી કામદેવ તરફ ધિક્કારની નજરથીજ જુએ છે. તે શતકના મંગળાચરણ બાદ પહેલાજ શ્લોકમાં કહે છે કે—

યાં ચિન્તયામિ સતતં મયિ સા વિરક્તા, સાધ્યન્યમિચ્છતિ જનં સજનોઽન્યસક્તઃ ।
અસ્મકૃતે ચ પરિતુષ્યતિ કાચિદન્યા, ધિક્ તાં ચ તં ચ મદનં ચ ઇમાં ચ માં ચ ॥

‘ જે સ્ત્રીનું હું નિરંતર ચિન્તન કરું છું તે મારા તરફના તેના પ્રેમથી વિરક્ત છે અને પરપુરુષની ધ્રુષ્ટા રાખે છે, તે પુરુષ બીજી સ્ત્રીમાં મગ્ન છે અને તેજ પ્રમાણે અન્ય સ્ત્રી મારા ઉપર આસક્ત છે. (આ ઉપરથી) મહારા ઉપર આસક્ત છે તે સ્ત્રીને, તે પર પુરુષને, મદનને, આ સ્ત્રીને (પાંગળાને) તેમજ મ્હને પોતાને પણ ધિક્કાર છે.”

આવી રીતે કામદેવ તરફ ધિક્કાર ઉત્પન્ન થતાંજ મહાન રાજવૈભવના ઘણી ભર્તૃહરીની વૈરાગ્યવૃત્તિ સ્ફુરે છે અને તે શતક ચતુષ્થય રૂપ ઉપદેશક ગ્રંથમાં પોતાના જાત અનુભવનું સંક્ષેપ્ત અને યથાર્થ ચિત્ર ઘણીજ અસરકારક રીતે રજૂ કરે છે. તેણે બતાવેલા ચાર શતકો પૈકીના ત્રણ શતકોનો અભ્યાસ તો એટલો ગંધા સામાન્ય ધર્મ પડ્યા છે કે સુશિક્ષિત વર્ગ ભાગ્યેજ તેનાથી અબાણરો હશે. આ શતકનો અભ્યાસ કરી સારગ્રાહી બુદ્ધિથી ઉચ્ચ નૈતિક વર્તન રાખી. વૈરાગ્ય ભાવ આણવાની જરૂર છે.

૨૪૬

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

કામદેવવશવર્તી છવ પોતાની મોટાઈ, પંડીતાઈ, વિવેકીપણું કુલીનતા વગેરે સર્વ શુભાવી બેસે છે. તે વિષે કહ્યું છે કે—

તાવન્મદ્ધર્વં પાંક્તિયં, વિવેક્તિયં કુલિનતા ।

વાવજ્જવલ્લતિ નાલ્લેષુ, હન્તિ પંચેષુ પાવકાઃ ॥

“જ્યાં સુધી પંચબાણ-કામદેવ અંગમાં પ્રગટ્યો નથી ત્યાંસુધીજ માણસની મોટાઈ, પાંડીત્ય, વિવેકીપણું અને કુલીનતા જળવાઈ રહે છે.”

કામદેવને જે પુરુષ જીતી શક્યા છે તેમનેજ ધન્ય છે, તેઓજ આ દુનિયામાં હુમેશાં પૂજનીય છે, તેઓજ હુમેશાં ઉચ્ચ સ્થાન ભોગવે છે અને તેમનુંજ પરમ પવિત્ર ચરિત્ર અનુકરણ કરવા યોગ્ય છે.

લગભગ દરેક સંપ્રદાયમાં અગ્રસ્થાન ધરાવતા પ્રત્યક્ષચરિત્રધારી સાધુ જનો-જ રાણી આવે છે. આપણા હિંદુ ધર્મમાં તો શુ' બલકે ક્રિશ્ચિયન પ્રજામાં પણ આ વર્ગના રામન કેથોલીક પ્રીસ્ટ્સ fathers ના ઉપનામથી ઓળખાતા મનુષ્યો છે. આ કલિયુગના સમયમાં અવસર્પિણી કાળમાં આ ચતુર્થે 'વ્રતાનું' માહાત્મ્ય ઓટણું લેખવામાં આવે છે કે મનુષ્યમાં-સાધુ પુરુષોમાં-શુરૂ વર્ગમાં, કદાચ અન્ય શુ-હો વિશેષ સારા સ્વરૂપમાં અસ્તિત્વ ધરાવતા નહિ હોય છતાં પણ જો તેઓ પ્ર-ત્યક્ષચરિત્ર મન, વચન, અને કાયાથી સદા સેવન કરતા હશે તો તેઓ અવશ્ય આપણામાં પન્ન્ય બુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરશે. કુ'ંક સમય પહેલાંજ સ્થાપિત થયેલ સ્વામી-નારાયણ સંપ્રદાય કંઈ પણ લોકપ્રિય થઈ પડ્યો હોય તો તે તેમના સાધુવર્ગમાં જોવા-માં આવતા પ્રત્યક્ષચરિત્ર પ્રસાવનેજ આભારી છે.

સુધરેલી દુનિયામાં બેપણુવ સંપ્રદાય તેમના આચાર્યોની ગેરવર્તણુકને લઈને જગજનીશીએ ચઢેલ હોતો, તેનું કારણ પણ શોધવા જબું પડે તેમ નથી. પરકાય પ્ર-વેશ વિદ્યાનો ઘણીજ વખાણવા યોગ્ય રીતે (?) ઉપયોગ કરી અમરક રાજનાશખ-માં પ્રવેશ કરી તેની રાણીએ (પરત્રી) સાથે ભોગભોગવનાર શ્રીમાન્ આદ્ય શંકરા-ચાર્યના વર્તન માટે શુ' વિચાર કરવો ? વળી કાર્મીરમાં આવેલા શારદામંદીરમાં દક્ષિણ દ્વાર ઉઘાડી પ્રવેશ કરી સર્વજ્ઞપીઠ ઉપર ચડવા જતી વખતે પોતાના અશુદ્ધ વર્તન માટે શારદા દેવી તરફથી અટકાવવામાં આવતાં અન્ય શરીરે ભોગવેલ પાપ-નો આ શરીરને લેપ લાગી શકે નહિ એવો જે તેમણે શુલાસો કરેલ તે શિષ્ટ જન-

પ્રહાર્ય.

૨૪૭

સમાજ કબુલ રાખશે કે કેમ ? તે પણ વિચારવા જેવું છે. અહુસ્થ ગુરુ હોઈ શકે કે નહિ ? તે પ્રશ્નની ચર્ચામાં ઉતરવાનો અત્ર પ્રસંગ નથી, પરંતુ જૈન દૃષ્ટિએ તો એમજ કહેવું પડે છે કે અન્ય ગુણો હોવા સાથે ધર્મગુરુઓમાં સ્ત્રી અને દ્રવ્યનો ત્યાગ ભાવ પણ અવશ્ય હોવો જોઈએ, તે વગર તેમનો ઉપદેશજ અસરકારક હોઈ શકે નહિ. નાટકમાં ભજવાતાં વેષગ્રાહી પુરુષોના વિવેચનથી-ઉપદેશકારક ભાષણોથી જેમ જોઈએ તેવી સારી અસર થવા સંભવ નથી, તેવીજ રીતે મોજશોખમાં વખત ગુમાવતા, પારકે પૈસે તાગડધિન્ના કરતા, રાજસી વૈભવ લોખવતા ધર્મચાર્યો પણ જોઈએ તેવા સારા પ્રમાણમાં લાભ આપી શકે નહિ. પ્રેમલા લક્ષ્મીમાં કંઈક જોવામાં આવતો વ્યભિચારનો દુર્ગુણ તેમનાજ દુષ્ટ વર્તનને આભારી છે. મોટા મોટા પગારદાર શાસ્ત્રીઓ રાખી અભ્યાસ કરવામાં આવે તેથી શું ? અનેક દર્શનશાસ્ત્રોના અભ્યાસથી મેળવેલી વિચક્ષણતાથી શું ? મોટી મોટી માનપદ સરકાર તરફથી અગર વિશ્વ વિદ્યાલય તરફથી ડીગ્રીઓ—પદવીઓ પ્રાપ્ત કરી હોય તો તેથી પણ શું ? ન્યાંસુધી વર્તન સુધર્યું નથી—ચારિત્ર સુધારી શકાયું નથી ત્યાંસુધી સર્વ નકામું જ છે. એક અંગ્રેજ સાક્ષર કહે છે કે 'કવચિત અસાધારણ વિદ્વતાની સાથે હલકામાં હલકા દુર્ગુણો હોય છે.' ઉચ્ચ ચારિત્રને વિદ્યા સાથે સંબંધ નથી. સુદ્ધ ચારિત્ર રહિત જ્ઞાનીનું જ્ઞાન માત્ર આડંબર રૂપ જ છે. આ કારણથીજ માનસિક કેળવણીથી અતઃકરણની કેળવણી તુટી પડે છે. અતઃકરણ કેળવાયાવગર—નૈતિકવર્તન સુધર્યા વગર માનસિક કેળવણી કંઈ પણ કામની નથી. ખુદાર દેખાવ સારો રાખ્યાથી—ઉપરની ટાપટીપથી કદાચ વ્યવહાર દૃષ્ટિએ અહુસ્થ ગુરુઓ માન પ્રતિષ્ઠા મેળવી સકશે ખરા પરંતુ વિવેકી જનો—તરવની ગવેષણા કરવાવાળા પુરુષો તો તેમનાથી સો હાથ દૂરજ રહેશે. સાંસારિક કાર્યોમાં કદાચ તેઓ ઉપકારક થઈ પડશે પરંતુ ધાર્મિક નિષયમાં તો હલકા તેઓ. માટી અસર કરનારા થઈ પડશે. જે લશ્કરનો સેનાપતિ મુઠ-આંધળો હોય છે તે લશ્કર ખાડામાં પડી વિનાશજ પામે છે. તેવીજ રીતે જે સંપ્રદાયના ધર્મગુરુઓ મોહાંધ બની સંસારમાં આસક્ત થયેલા હોય છે તેની પરિણામે ઉચ્ચ સ્થિતિ કઈ રીતે હોઈ શકે ? અચિત્તવૃત્તિ સામાન્ય રીતે એવી તુચ્છ હોય જે ખી તેમના સદ્વર્તનનું અતુકરણ કરવા પહેલાં ધ્યાન આપી પોતાની તેવા પ્રકારની ખોડ—અ

૧. લુઓ માધરાયાર્થ કૃત શંકર દિગ્વિજય.

જા. જા. ન.
૨. હાથ,
મી. ગા. ગા.

૨૪૮

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

લલચાર્ય નીચ છે. આવા અનેક કારણોને લઈને ધર્માચાર્યોએ અવશ્ય સ્ત્રીને ત્યાગ કરવો જોઈએ અને મન વચન કાયાથી સદા અહસચર્ય વ્રતનું પાલન કરવું જોઈએ. આ વિષયમાં શાસ્ત્રકારનું ફરમાન પણ એવું છે કે અશુભ કર્મના ઉદયને લઈને કદાચ અહસચર્ય વ્રતમાં રખાલના થાય તો સાધુએ તદન નવેસરથી-ફરીથી દીક્ષા લઈ વ્રત પાળવામાં દૃઢ રહેવું શ્રીમાન હરિભદ્રસૂરિ આ વ્રતની વિરૂદ્ધતા વર્તન સંબંધમાં પ્રરૂપે છે કે—

મૂઠ્ઠં ચૈત્તવધર્મસ્ય, જવજાવપવર્ધનમ્ । તસ્માદ્ધિવાન્નવત્યાજ્યં, દ્વં મૃત્યુષ્ણનિચ્છતા ॥

ભાવાર્થ—(અહસચર્ય) અધર્મનું મૂળ છે અને લાનની પરંપરાને વધારનાર છે તેથી મૃત્યુ નહિ ઇચ્છવાવાળાએ વિષમિશ્રિત અન્નની માફક તેનો ત્યાગ કરવો યોગ્ય છે.

યુદ્ધમાં-રણસંગ્રામમાં ઉતરી દેશનું રક્ષણ કરનારા સૈનિકોનું શરીરખળ અવિચ્છિન્ન રીતે જળવાઈ રહે તથા કુટુંબજાળ રૂપ ઉપાધિથી તેઓ મુક્ત રહે તે ગણત્રીએજ સરકાર તરફથી તેમને અવિવાહિત રાખવામાં આવે છે. તો પછી સમસ્ત અહાંક ઊપર એકાતપત્ર રાજ્ય ચલાવનાર, ચક્રવર્તી જેવા મહાન રાજા મહારાજાઓને તથા દેવેન્દ્રોને પણ પોતાની રાજાને આધીન રાખનાર મોહરાજાની સામે યુદ્ધમાં ઉતરનાર આત્મજીવરક્ષક ધર્મવીરોએ અહસચર્ય કેમ ન પાળવું ?

અહસચર્યથી-મૈથુન સેવનથી શરીરમાં અનેક પ્રકારની વ્યાધિયો ઉત્પન્ન થાય છે એટલુંજ નહિ પરંતુ માનસિક સ્થિતિ પણ સારી રહી શકતી નથી. આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિ ત્રણે પોતાનો દોર ચથાર્થ રીતે જમાવે છે.

કમ્પઃ સ્વેદઃ શ્રવો મૂર્ચ્ઝા, ખ્રમિર્ગ્વાનિર્વલ્લક્ષ્યઃ ।

રાજયક્ષ્માદિ રોગાન્ચ, જવયુર્મૈથુનોત્થિતાઃ ॥

“કંપ, સ્વેદ, થાક, મુર્ચ્છા, શરીરની નિસ્તેજ અવસ્થા, ગલનો નાશ અને ક્ષય રોગાદિ અનેક પ્રકારના રોગો મૈથુન સેવનથી ઉત્પન્ન થાય છે.”

અહસચર્ય ચારિત્રનું મૂળ છે. અહસચર્યથી સંકલ્પ ખળ વૃદ્ધિ પામે છે. અહસચર્ય વૃત્તિજ વૈરાગ્યનો ખંડા રંગ જમાવવામાં મુખ્ય સાધન છે. અહસચર્ય વ્રતના પ્રભાવથી અનેક ઉપદ્રવોનો નાશ થાય છે. ભૂત પ્રેત પિશાચ વિગેરે શુદ્ધ દેવતાઓ અહસચર્ય રીતે કોઈપણ પ્રકારની ધીરા ઉપબળી શકતા નથી. ન્યાય વિશારદ બીરૂદ ધારક ઉપાધ્યાય શ્રીમદ્ યશોવિજયજી નીમ્નલિખિત ચતુર્થ પાપસ્થાનકની સંજાયમાં અહસચર્યના પ્રભાવનું ધણુજ સાફ સ્વરૂપ પ્રકાશે છે.

અહ્યચર્ય.

૨૪૯

તુમે બહુ મિત્રીરે સાહેબા—એ દેશી.

પાપરથાનક ચોથું વર્ણયે, હુર્ગતિ મૂલ અખંભ; જગ સવી સુંઝયો છે એહમાં,
છાંડે તેહ અચંભ ॥ પાપ૦ ॥ ૧ ॥ ૩૬૦ ॥ લાગે છે એ ધુરે, પરિણામે અતિ કૂર; ફળ
કિંપાકની સારીખા, વરજે સજ્જન દૂર ॥ પાપ૦ ॥ ૨ ॥ અધર વિક્રમ સિમત કુલસં,
કુચફળ કઠિન વિશાલ; રામા દેખી ન રાચીયે, એ વિષવેલી રસાલ ॥ પાપ૦ ॥ ૩ ॥
પ્રબળ જ્વલિત અય પુતળી, આલિંગન ભલું તંત; નરક દુઆર નિતંબની,
જઘન સેવન એ દૂરંત ॥ પાપ૦ ॥ ૪ ॥ દાવાનલ ગુણ વનતણો, કુલ મ-
શી કૂચક એહ; રાજધાની મોહરાયની, પાતક કાનન મેહ ॥ પાપ૦ ॥ ૫ ॥ પ્રભુતાએ
હરિ સારિખો, રૂપે મયણ(મદન) અવતાર; સીતાએ રે રાવણ યથા, છંદો પરનર નાર
॥ પાપ૦ ॥ ૬ ॥ દશ શિર રજ માંહે રોલીયાં, રાવણ વિવશ અખંભ; રામે ન્યાયે રે
આપણો, રોખ્યો જગ જયથંભ ॥ પાપ૦ ॥ ૭ ॥ પાપ બંધાયેરે અતિ ઘણું, સુકૃત સ-
કળ ક્ષય બાય; અબ્રહ્મચારીનું ચિંતવું, કદિય સફળ નવી થાય ॥ પાપ૦ ॥ ૮ ॥ મંત્ર
ફળે જગ જસ વધે, દેવ કરે રે સાનિધ; અહ્યચર્ય ધરે જે નરા, તે પામે નવ નિધ ॥
પાપ૦ ॥ ૯ ॥ શેક સુદર્શનને ટળી, શૂળી સિંહાસન હોય; ગુણ ગાયે ગગને રે દેવતા,
મહિમા શિયળનું જોય ॥ પાપ૦ ॥ ૧૦ ॥ મૂળ ચારિત્રનું એ ભલું, સમકિત વૃદ્ધિ
નિદાન; શિલ સલિલ ધરે છુકે, તસ હુએ સુજસ વખાણ ॥ પાપ૦ ॥ ૧૧ ॥

અહ્યચર્ય પાળનાર પુરૂષનું શરીરબળ તેમજ મનબળ એટલું બધું વિસ્તરણું
ખીલેલું હોય છે કે ગમે તેટલું સુરકેલ કાર્ય પણ તેને મન તદન સુતર જણાય છે.
ચક્રવર્તી રાજાઓ તથા દેવેન્દ્રો પણ અહ્યચારીના ચરણ કમળની ઉપાસના નિરંતર
કરે છે. અખંડ ધારાએ અહ્યચર્ય વ્રત પાળવાથી વીતરાગ દશા પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.
ક્ષણિક વિષયસુખને માટે અધમ પુરૂષો અહ્યચર્યમાં સખલિત થાય છે, પાપાચરણ
સેવે છે, અને મહા દુઃખતા સ્થાનભૂત નરકગતિમાં સખડયા કરે છે.

જં ચ ક્રામ સુહં લોણ, જં ચ દીવં મહા સુહં ।

વીયરાયસુહસ્તેયંતજાગંપિ નગ્વઙ્ ।

“લોકમાં જે વિષયાદિક સુખો છે અને દેવલોકમાં જે મહા સુખો છે તે સર્વ
સુખો વીતરાગતા સુખ પાસે અનંતમે ભાગે પણ થતા નથી. ” ક્ષણિક સુખને
માટે ઇન્દ્રીયોને વશ થઈ, અબ્રહ્મચર્યમાં ફસી પડી, અક્ષય સુખનો ભોગ સદાને મા
ટે આપવાનું કયો વિચારશીલ યોગી પુરૂષ પસંદ કરશે ? અનાદિ કાળથી આ ચે-
તન મૈથુનસંજ્ઞાને વશ વર્તી વિષય સુખમાં લીન થતો આવેલો છે, છતાં દેવને પણ

૨૫૦

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

દુર્લભ આ મનુષ્ય ભવમાં પ્રાણી આત્મ ગુણ પ્રકટ કરવા પ્રયાસ કરતો નથી. એકેન્દ્રીય જીવ તરીકેની સ્થિતિ હોય છે ત્યારે પશુ આ જીવ મૈથુનસંસારને આધિન વર્તતો કહેવામાં આવે છે. કારણ કે અશોક વૃક્ષને સ્ત્રી પગની લાત મારે છે ત્યારે વિકાસ પામે છે, બકુલ વૃક્ષપર સ્ત્રી જ્યારે દારૂનો કોગળો નાખે છે ત્યારે તે શોક ત-જી દે છે, કુરુગ્રક વૃક્ષને સ્ત્રી આલિંગન કરે છે ત્યારે તે પ્રકુલિત થાય છે અને તિલક વૃક્ષની સામું સ્ત્રી જીએ છે ત્યારે તેને કળીઓ આવે છે. વળી પશુ કહ્યું છે કે-
આહાર નિદ્રા જય મૈયુનં ચ, સામન્યમેતત્પશુર્જિર્નરાણામ્ । એટલે કે આહાર, નિદ્રા, ભય અને મૈથુન પશુ તેમજ મનુષ્ય સર્વને સામાન્ય છે. મૈથુન સંસારો ત્યાગ કરી તેના ઉપર જીવ મેળવી પોતાનું કાર્ય સાધવામાંજ મનુષ્યોની પશુ વગેરે કરતાં શ્રેષ્ઠતા રહેલી છે. સ્પર્શેન્દ્રીયને જીવનના મનુષ્યજ પ્રદાયર્થ વ્રત પાળી શકે છે, તેથી વિપરિત સ્થિતિમાં રહેનાર મનુષ્યને અનેક સંકટો સહન કરવાં પડે છે. સ્પર્શેન્દ્રીયને વશ પડીને હસ્તિ મહા દુખ પામે છે. હસ્તિને પકડવા માટે એક મોટા ખાડો ખોદી, તેને ખડથી ઢાંકી દઈ, ખાડાની બીજી બાજુએ એક સુંદર જતાવટી હાથણી ઉભી કરવામાં આવે છે અને તેના પર આસક્ત થયેલો હાથી દોડવા જતાં એકદમ ખાડામાં ફસી પડે છે. સ્ત્રી સંયોગ જન્ય સ્પર્શેન્દ્રિયનું સુખ રૂપ મનાતું કાર્ય મહાઅપત્તિનું કારણ થઈ પડે છે. અપૂર્ણ.

સત્ય-પંચમ સૌજન્ય.

અનુસંધાન પૃષ્ઠ (૨૧૮) થી.

સત્ય વચન યોગ, અસત્ય વચન યોગ, સત્યમૃષા વચન યોગ અને અસત્યા-મૃષા વચન યોગનું સ્વરૂપ એ પ્રકારે વિચાર્યું. હવે એજ સંબંધમાં અસત્યને અંગે પાંચ મોટાં જુઠાં ન બોલવા માટે શિષ્ટ જનો વારંવાર આજહુ કરે છે તે મોટાં અથવા મોટકાં જુઠાંનું સ્વરૂપ વિચારીએ. વેવિશાળના પ્રસંગે બરાબર ધ્યાન રાખીને જોશો તો કન્યાના સંબંધમાં અનેક ખોટી હકીકતો તેમજ ભજતી હકીકતો સાંભળવામાં આવશે. ‘રૂપ ઠીકું છે, વળી હજી તમારે ત્યાં ખાશે પીશે અને સારાં કપડાં પહેરશે એટલે વધારે શોભી નીકળશે.’ આક્રિફાના હબસી સાથે હરીફાઈ કરે એવા રૂપવાળી કન્યા માટે પણ આવાં વચન સાંભળ્યાં છે. ‘અભ્યાસ કેટલોક કર્યો છે, વિશેષ કરવાની રૂચિ છે અને યાદદાસ્ત બહુ સારી છે’ આવાં વચન પાટીપર ધૂળ પથ્થુ ન નાખી હોય કે ‘મા બા છે’ એટલું પણ વાંચતાં ન આવડતું હોય તેવી

સત્ય-પંચમ સૌજન્ય.

૨૫૨

કન્યાઓને માટે વપરાતાં સાંભળ્યા છે. તેવીજ રીતે તેની ગતિ, ચાલાકી, વચનો-આચાર, વર્ણ, રંગ, અભ્યાસ, વય, કુળ, વર્તન વિગેરે વિગેરે અનેક બાબતોમાં ઇરાદા પર્વક અસત્ય બોલી વેવિશાળ કરનાર ભવિષ્યના વરના પક્ષવાળાને છેતરવાની અનેક પ્રકારની બળો પાથરવામાં આવે છે. તેને ‘કન્યાલીક’ કહેવામાં આવે છે. કન્યાલીક શબ્દમાં દ્વીપદ સંબંધી સર્વ પ્રકારના અસત્યનો સમાવેશ કરવાનો આદેશ છે. પરંતુ એમાં પ્રાધાન્ય કન્યાના વિષયને છે, એનું કારણ એના પ્રસંગો બહુ આવે છે અને એનાં પરિણામ લાંબા વખત સુધી ચાલનાર અને બહુ વ્યાઘાત કરનાર અને કેટલીકવાર બહુ ભયંકર થઈ પડે છે, તે છે. તે કારણસર એને મોટકું બુકું કહેવામાં આવે છે.

‘ગવાલિક’ આ મોટા બુકાનો ખીજો પ્રકાર છે. જનાવર એણું દૂધ કરતું હોય તેને રાગે કરીને વધારે દૂધ કરનાર જણાવવું અથવા દ્વેષથી એથી ઉલટું જણાવવું એ ગવાલિક છે. આ અને હવે પછીનું અલિક મોટું શા માટે ગણવામાં આવ્યું છે તે શહેરના રહેવાસી કરતાં ગામડાના રહેવાસી જલદી સંમળ શકશે. એ તેઓને દરરોજના અનુભવનો વિષય છે. ત્રીજું ‘ભૂમ્યલિક’ તે જમીન સંબંધી અસત્ય બોલવું. રસાળ ભૂમિને ઉપર ભૂમિ કહેવી, વેરાન જમીનને ક્ષાન્દ્રુપ કહેવી, એની લંબાઈ પહોળાઈ ક્ષેત્રક્ષાળ જોટાં કહેવાં વિગેરેનો આમાં સમાવેશ થાય છે. ઉપર જણાવ્યું તેમ કન્યાલિકમાં સર્વ દ્વીપદ સંબંધી અસત્યનો સમાવેશ કરવો, ગવાલિકમાં સર્વ ચતુષ્પદ સંબંધી અસત્યનો સમાવેશ કરવો અને ભૂમ્યલિકમાં સર્વ પ્રકારના ધનને લગતાં અસત્યનો સમાવેશ કરવો. અત્રે જે શબ્દો મૂક્યા છે તે તે વર્ગની અમુક વ્યક્તિઓની મુખ્યતા બતાવવા માટે મૂકેલા છે.

થાપણમોસો એ ચોથું મોટકું બુકું છે. વિશ્વાસથી કોઈ માણસ પરદેશ જતી વખત ઘરેણું મૂકી બંધ, રોકડ મૂકી બંધ અથવા ખીજી વસ્તુ મૂકી બંધ ત્યારે સાક્ષી રાખે નહિ, એવાનો વિશ્વાસઘાત કરવો, એ વસ્તુઓ પાછી લેવા આવે ત્યારે અસત્ય બોલી તે મુકી ગયેલ વાતની ધનકારી કરવી એ ચતુર્થ મહા અસત્ય છે. ‘કુડીસાક્ષી’ એ પાંચમું મોટું અસત્ય છે. પોતાનો કેસ સાચો કરવા માટે પોતે ન્યાય દરબારમાં અસત્ય સાક્ષી સોગનપર આપવી અથવા ખીજા પોતા સાક્ષીઓ ઉભા કરવા એ મહાન અસત્ય છે. રાગથી કે દ્વેષથી બુઢી સાક્ષી પુરવાના

૧ આ અસત્ય ત્રીજા પાપસ્થાનક (ચોરી) માં પણ સમાય છે, માત્ર શબ્દથી ના પાડવી એટલા અંશને; આમાં સમાસ છે.

૨૫૨

જેનધર્મ પ્રકાશ.

‘કારણભૂત ધનાર આ વિભાગની કક્ષામાં આવી જાય છે.

સત્ય અને અસત્યના વિશિષ્ટ પુરૂષોએ જે વિભાગ પાડ્યા છે અને લેહો ખતાવ્યા છે તેનું કાર્ધક સ્વરૂપ આપણે જોઈએ તેથી સત્ય શું અને અસત્ય શું? તેનો ખ્યાલ આવી શકશે, જેથી આપણે સાધારણ બુદ્ધિથી સત્ય માનતા હોઈએ તે અસત્ય પણ હોય એ ઉપરના સૂક્ષ્મ વિભાગોથી જોઈ શકાયું હશે. ગમે તે દ્રષ્ટિથી જોઈએ તો સત્ય વચન બોલવાથી લાભ છે એ નિઃસંદેહ હકીકત છે. સત્ય વચનથી વ્યવહાર ચાલે છે અને વ્યવહારમાં અનેક પ્રકારના લાભ પણ તેથીજ થાય છે. અસત્ય બોલીને કદાચ થોડો વખત કાર્ધ લાભ મેળવવામાં આવે છે પણ પરિણામે તેથી લાભ થતો નથી અને જરૂર નુકશાનજ થાય છે. કોઈ પણ વ્યાપારનું સાધારણ દૃષ્ટાંત લઈએ તો આ વાત તરત સમજશે. તોલમાં, માપમાં, ભાવમાં, સોદામાં, રૂખ ખતાવવામાં અને બીજા અનેક બાળતમાં સત્ય બોલનાર વેપારીજ ફાયદો મેળવે છે. થોડો વખત કદાચ ખોટી હકીકત કહેનાર ફાયદો મેળવે છે પણ છેવટે તે ઉઘાડો પડ્યા વગર રહેતો નથી અને જ્યારે તેનું અસત્ય વર્તન બીજાના બાણવામાં આવે છે ત્યારે જરૂર તેના વ્યાપાર ઉપર મોટી અસર થાય છે. ગ્રાહકો એક વખત છેતરાય છે પણ અંતે તેઓ અસત્ય બોલનારને છોડી દઈ સત્ય વ્યવહાર કરનારનો આશ્રય લે છે, એ દરરોજના અનુભવનો વિષય છે. સત્ય વ્યવહાર કરનાર બહુ સારો વિશ્વાસ પાડી શકે છે અને કદાચ શરૂઆતમાં તેને સહન કરવું પડે છે, કેટલાક નફાનો અને ઘરાકીનો ભોગ આપવો પડે છે પણ છેવટે તે જરૂર ફાયદો મેળવે છે. દુનિયાનો વ્યવહાર પણ સત્ય ઉપરજ ચાલે છે. હજારો માઈલપરથી માલ મોકનાર જે એક વખત ભરતીઆમાં લપ્પા કરતાં ઓછો માલ મોકલે તો કદાચ એકવાર તો નફો મેળવી જાય પણ બીજાવાર તેના પર કોઈ ખરીદ માલ મોકલતું નથી. વળી અસત્ય બોલનાર પણ સત્યના આશ્રય નીચેજ પોતાનો વ્યવહાર ચલાવે છે અને લાભ મેળવે છે. દરેક વ્યાપારી ‘એક જ ભાવ’ ના પાટીઆ દુકાન પર લગાવે છે. ‘આ દુકાન પર બે ભાવ છે’ એવાં પાટીઆં કોઈ પણ જગો પર વાંચવામાં આવ્યાં નથી. તેથી કદાચ ‘એકજ ભાવ’ નું પાટિયું લગાડનાર પણ બે ભાવ કરતો હોય તો બહુજ થોડો વખત નલે છે. અમુક અપવાદ વગર છેવટે તો પ્રમાણિક વ્યવહાર કરનાર અને સત્ય બોલનારજ ફાયદો મેળવે છે. સત્ય વચનોચાર કરવાથી આવી રીતે વ્યવહાર દ્રષ્ટિથી પણ અનેક લાભ થાય છે. મુખ્ય લાભ તેથી વિશ્વાસ બેસવાનો થાય છે અને એક વખત ચોકસ વિશ્વાસ બેસી ગયા પછી નિયમિત રીતે વ્યવહાર ચાલ્યા કરે છે અને બાળક પણ દુકાન પર બેસી સોદા કરી શકે છે. સત્ય વચનથી વિશ્વાસ બેસે છે, વિશ્વાસથી યશ

સત્ય-પંચમ સૌજન્ય.

૨૫૩

વધે છે, યશસ્વી કીર્તિ પ્રસરે છે, કીર્તિથી લોકપ્રિય થવાય છે અને લોકપ્રિય થવાથી સ્વાર્થ સાધી શકાય છે, પૈસા પેદા કરાય છે અને યોગ્ય સાધન પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

સત્ય વચનથી આવી રીતે વ્યવહાર રીતે વ્યાપારમાં લાભ થાય છે, તેવીજ રીતે ખીલુ ગમે તે વ્યવહારની પ્રવૃત્તિમાં પણ સંબંધમાં લાભ થાય છે. એક વકીલ હોય તે સત્યજ સલાહ આપે છે એવો વિચાર લોકોમાં દૃઢ છપાઈ ગયા પછી તેને કામ કરવાની પણ કુરસદ ન મળે એટલો લાભ થાય છે. એમાં ધીરજ અને વખતોનાજ સવાલ બાકી રહે છે, પરિણામે તેને લાભ થવામાં શંકા રહેતી નથી. રાજ્યદારી પુરૂષો, મુસ્લિમો અને કારભારીઓના સંબંધમાં પણ તેજ પ્રકારે સમજી લેવું. જેઓ કૂટ નીતિનો આશ્રય કરનાર હોય છે તેઓના સીધા વ્યવહાર કે વચન પર પણ અનેક કલ્પનાઓ કરવાનું કારણ બને છે, જ્યારે સરલ પ્રકૃતિના નમ્ર રાજ્યદારીઓના સંબંધમાં મનમાં કિચિત્ પણ લય રહેતો નથી અને તેઓ ઘણા સુકુત્યો કરી બાય છે, કરી શકાય તેવી સ્થિતિમાં મૂકાય છે અને વગર શંકાએ લોકો તેનામાં વિશ્વાસ મૂકી તેના વચન પર વિશ્વાસ રાખે છે. આવી રીતે કોઈપણ વ્યવહારની પ્રવૃત્તિ પર વિચાર કરતાં જણાશે કે સત્ય વચનથી આ ભવમાં પણ અનેક પ્રકારના લાભ થાય છે. સામાન્ય બુદ્ધિએ પણ એ લાભ એટલા બધા જણાશે કે પરલવના સંબંધમાં જેના વિચારો પરિપક્વ થયેલા ન હોય તે પણ કાંઈ નહિ તો ઐહિક હિત ખાતર પણ સત્ય વચનોચારની મહત્વતા સમજી શકશે. સત્ય વચનથી અત્ર બહુ રથૂલ લાભો બતાવ્યા તે ઉપરાંત તો બીજા ઘણા પ્રકારના લાભ છે જે પર સમઘે રીતે આપણે આગળ વિચાર કરશું. હાલ વચન બોલવામાં કેટલી જાતની દૃષ્ટિ રાખવી તે પર ધ્યાન આપીએ.

સત્ય વચન બોલવાનો નિર્ણય કરવો તેમાં પછી કાંઈ ગોટા વાળવા ન જોઈએ. આને માટે ત્રણ મૂળ ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય છે. ‘સત્ય બોલો, પૂરું સત્ય બોલો અને સત્ય સિવાય કાંઈપણ બોલો નહિ.’ આ વિચારવા યોગ્ય વિષયો છે. ઘણી વખતે જેટલું વચન બોલાય છે તેટલું તો સત્ય હોય છે પણ તે પૂરું સત્ય હોતું નથી અથવા તે એવી પરિભાષામાં રચવામાં આવ્યું હોય છે કે બોલનાર જેટલું બોલે તેટલું સત્ય હોય પણ તેના ચરથી જે અનુમાન દોરવાનું હોય તે પ્રગટ અસત્ય હોય અને બોલનાર તે જાણતો પણ હોય કે સામે ભાણુસ તેને અસત્ય રીતે સમજશે. એક ભાણુસને પચીશ રૂપિયાનો ખપ હોય, તમારે તેને તે આપવા ન હોય, તે તમને આવીને પૂછે કે ‘તમારી પાસે પચીશ રૂપિયા છે ?’ તમારા ખીસામાં

૨૫૪

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

ન હોય પણ કપાટમાં હોય, તેથી તમે કહો કે ‘ મારી પાસે નથી ’ અને એમ માને કે તમે સત્ય બોલ્યા છો, પણ તે સંપૂર્ણ સત્ય નથી. તમારી પાસે નથી એમ બોલવામાં તમારો ભાવાર્થ એમ છે કે તમારા કબજામાં કે તમારી આનુબાનુમાં તે રકમ નથી, તમે તે વખતે તમારી પાસે એટલે શરીરપર નથી એમ માની સત્ય જવાબ આપ્યો છે એમ ગણો છો, પણ તેજ વખતે તમે જાણો છો કે સામા મનુષ્ય તેનો અર્થ એવો કરશે કે તમારા કબજામાં કે તમારા ઘરમાં તે રકમ નથી. માટે આ અસત્યજ છે, તે સંપૂર્ણ સત્ય નથી. વળી આપણે ઘણી વખત એવી રીતે શુચ-વણવાળું વાક્ય બોલીએ છીએ કે જે સત્ય હોય, આપું સત્ય હોય પણ તે સત્ય સિવાય બીજું પણ હોય. થોડું વાક્ય સાચું હોય અને થોડું ખોટું હોય. થોડો વિભાગ દ્વી અર્થી હોય, સામા મનુષ્યને ખોટે રસ્તે દોરનાર હોય, ઉલટો આશય સમજવી ઉલટી અનુમિતિ કરાવનાર હોય, એ સર્વ સત્યની કક્ષામાં આવતાં નથી. દરરોજ આવાં મિશ્ર વચનો બહુ બોલાય છે અને તેટલા માટે ન્યાયમંદિરોમાં હાલ પ્રતિજ્ઞા દેતી વખત પણ સત્ય બોલવાના, સંપૂર્ણ સત્ય બોલવાના, અને સત્ય સિવાય કંઈપણ નહિ બોલવાના સોગન દેવામાં આવે છે. આ બાબત બહુ વિચાર કરી સમજવા યોગ્ય છે. દરરોજના અનુભવનો વિષય છે. કહેવાનો તાત્પર્યાર્થ એ છે કે માત્ર સત્ય વચન બોલવાનો આદેશ નથી, પણ તેની સાથે ઉપરોક્ત બંને વધારાના નિયમો પણ કામે લગાડ્યા હોય ત્યારેજ તે સત્ય કહેવાય છે.

ઉપરના વાક્યમાં જે ત્રણ નિયમો સત્ય બોલવાના સંબંધમાં બતાવવામાં આવ્યા છે તેને આપણી (જૈન) પરિભાષામાં ‘તથ્ય’ શબ્દમાં સમાવવામાં આવ્યા છે. તથ્ય વચન બોલવું એટલે જેવું હોય તેવું બરાબર બોલવું અને કહેનારના આશય ને સંપૂર્ણપણે બરાબર સાંભળનાર સમજે એવી રીતે કહેવું. આ ઉપરાંત જૈન શ્રેણીમાં તેને માટે બીજા પણ નિયમો છે તે બહુ વિચારવા યોગ્ય છે. સદરહુ વિશેષણ મુખ્યત્વે કરીને ચાર છે. સત્ય, પ્રિય, હિત અને તથ્ય એ ચારે વિશેષણ ચુકત વચન બોલવું એવો સર્વજ્ઞ ભગવાનનો આદેશ છે. અમુક વિષયપર જ્યારે ઉલ્લેખ કરવાનો હોય ત્યારે તે વિષયની મુખ્યતા કરતી વખત સાધારણ રીતે બીજા વિષયોની યોગ્યતા કરી દેવાય છે. એ દોષ દૂર કરવો બહુ મુશ્કેલ છે. પણ આખા જન શાસ્ત્રોનો આશય સમજવા સારૂ એક હકીકત બહુ ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય છે. “ અહિંસા ” ઉપર આખા જૈન મતની રચના છે. કોઈપણ કાર્ય ન કરવું, કોઈપણ જિનનાર કરવો અથવા ન કરવો, કોઈપણ કષાય ન કરવો, કોઈ વચન બોલવું કે ન બોલવું, કોઈ વ્રત પચ્ચખખાણુ લેવાં, કોઈ નિયમો સ્વીકારવા એ સર્વમાં અહિંસા

સત્ય-પંચમ સૌજન્ય.

૨૫૫

ઋત ઉપર દૃષ્ટિ પ્રથમ રાખવી જોઈએ, જૈનશાસ્ત્રમાં અહિંસાનું સ્વરૂપ એવું ઉત્તમ રીતે બાંધવામાં આવ્યું છે કે તેમાં સર્વનો સમાવેશ થઈ જાય. ભાવપ્રાણ હણાય તેવી પણ ક્રિયા કરવાનો નિષેધ થયો એટલે એમાં સર્વ ઋત નિયમોનો સમાવેશ થાય છે. સત્ય વચન બોલવાનો આદેશ કર્યો તેમાં બીજી હકીકત સાથે મુખ્ય વાત એ કહી કે અસત્ય વચન બોલવાથી પોતાના ભાવપ્રાણ હણાય છે, તે ભાવ-હિંસા છે તેથી તે ન બોલવું. તેવીજ રીતે વચન સત્ય હોય, સંપૂર્ણ હોય, પણ સાંભળનારને અપ્રિય લાગે તેવું હોય તો તે પણ ન બોલવું. કારણ સામા મનુષ્યની લાગણી દુઃખવળી એ પણ હિંસા છે અને હિંસાનો સર્વથા નિષેધ છે તેથી અપ્રિય વચન પણ ન બોલવું. આ નિયમના સંબંધમાં ઉપર ઉપરથી વિચાર કરતાં તો માત્ર પ્રિય બોલનાર માણસ ખુશામત કરનારો થઈ જાય એમ લાગવા સંભવ છે. કારણ પ્રિય વચનજ બોલવાની ટેવ પડે તે માણસ સત્ય તરફ નજર ન રાખતાં પ્રિયતા તરફ નજર રાખવા જાય છે અને તેમ કરતાં ખુશામત કરવાની ટેવ પડે છે. આટલા ઉપરથી ખાસ સમજવા યોગ્ય એ છે કે જૈન શાસ્ત્રમાં કહેલ સર્વવચનો અપેક્ષિત છે. જે દૃષ્ટિબિંદુથી તે ફરમાવવામાં આવ્યા હોય તે અપેક્ષાએ સમજવી જોઈએ. લઘુ વચના પુત્રના હિત ખાતર તેને અપ્રિય વચન કહેવામાં આવે કે ન્યાયાધિશ ગુન્હેગારને ચેતવણી આપતાં આકરા શબ્દો કહે તે અપ્રિય છે પણ અમુક શુદ્ધ આશયથી ઉત્પન્ન થયેલા છે તેથી તે હિંસાની કક્ષામાં આવતા નથી. આટલા માટે બનતાં સુધી સત્ય, પ્રિય, હિત કરનાર અને જેવું હોય તેવું સંપૂર્ણ સત્ય કહેવું. અપ્રિય હોય અને બોલ્યા વગર ચાલે તેવું હોય અથવા બોલવાથી કાંઈ લાભ કરે તેવું ન હોય તો બોલવું નહિ. મહા હિત કરનાર વચન હોય અને તે કદિ જરા અપ્રિય લાગે તેવું હોય પણ હિતકારી ચોક્કસ હોય તો થોડા નુકશાનનો વિશેષ લાભ ખાતર ભોગ આપવો. એક નાનો છોકરો લાકડીનો થોડો બનાવી રમ-તો હોય તેને લાકડી દૂર લેવાનું કહેવું એ અસત્ય વચન છે, કારણ ત્યાં સ્થાપના નિશ્ચેપાનો ભંગ થાય છે. લાકડી ઉપર અશ્વત્થનો આરોપ તેણે કર્યો છે, તેને થોડો દૂર લેવાનુંજ કહેવું જોઈએ. તેવીજ રીતે અંધને અંધ કહેવો તે સત્ય વચન છે, પણ અપ્રિય લાગે તેવું છે, તેમજ હિત કરનાર નથી તેથી તેને અસત્ય વચન કહ્યું છે. આ ચારે નિયમ ધ્યાનમાં રાખી વચન બોલવું, લાભ દેખાય તોજ બોલવું અને નહિ તો મૌન સર્વાર્થ સાધનમ્ સમજી ચુપ રહેવું.

આ ચાર નિયમની સાથેજ એક 'મિત' વિશેષ પણ વ્યવહાર રીતે બહુ ઉપયોગી છે. મિત એટલે માપેલું વચન બોલવું. અરજન્ટ તાર કરતા હોઈએ ત્યારે-

૨૫૬

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

જેન અને તેમ શબ્દો એાછા કરવાની વૃત્તિ રાખીએ છીએ તેવી રીતે જરૂર પૂરતા-આશય સમજાવે તેટલા શબ્દોજ ઓલવા; નકામું આખો દિવસ ઓલ ઓલ કર્યા કરવું નહિ. ખચુસ કરીને જે વચન ઓલવાથી મહાન અહિત થતું હોય તે વચન કદિ પણ ઓલવું નહિ. વચન કેવું ઓલવું અને તેનો આધાર હિંસા ઉપર છે એ જાનને જાણતોને લઈને એટલા વિકટ પ્રશ્નો ઉઠવા સંભવિત છે કે તે પર વિવેચન થઈ શકે તેમ નથી, પણ ઉપર કહ્યું છે તે હકીકત અસ્પર્શ એવી અંધએસતી આવી જાય છે કે તે સર્વસ કથિત છે એટલી હકીકત કદાચ હાલ વિચારમાં ન લઈએ તોપણ તે બરાબર સમજવામાં આવતાં તર્ક શક્તિ અને વિચારણા શક્તિને પણ મર્યાદા થઈ જાય છે. નહિ તો પછી સવાલ એજ ઉઠે કે સત્ય શા માટે ઓલવું? કેમ માટે ઓલવું? તેથી લાભ શું? તેનું પરિણામ શું? તેનો હેતુ શું? આ સર્વ સવાલનો નિર્ણય ઉપર લખેલ ખુલાસાથી બરાબર થઈ શકે છે. કોઈ જગો પર અંધએસતું ન આવે તો વધારે વિચાર કરવાથી સમજાઈ જશે.

ઉપરોક્ત રીતે સત્ય, પ્રિય, હિત, તથ્ય અને મિત વચન ઓલવાથી બહુ પ્રકારના લાભ થાય છે, વારંવાર નકામું ઓલવાની ટેવ મટી જાય છે, અને તેથી નકામો પ્રયત્નનો વ્યય થતો અટકે છે. આખા દિવસમાં બહુ નકામું ઓલ ઓલ કરવાની વાહુ માણસોને ટેવ હોય છે; જે કોઈ પણ રીતે લાભ કરનાર નથી. ‘બહુ ઓલે તે બાહો’ એ કહેવત બહુ વિચારવા યોગ્ય છે. વિચાર કર્યા વગર કાળે કે અકાળે ઓલવાની ટેવ હોય છે તે કદિ પણ ચોક્કસ રીતે સત્ય ઓલી શકતા નથી અને સ્પષ્ટ વાતના થઈ શકતા નથી. એક સુભાષિતમાં કહ્યું છે કે “અસત્ય પણ પ્રિય લાગે તેવું ઓલનારા ઘણા મનુષ્યો હોય છે પણ અપ્રિય કે પ્રિય ગમે તેવું હોય પણ પથ્ય વચન ઓલનાર બહુ એાછા હોય છે.” અત્ર સાંભળનારના હિત તરફ લક્ષ્ય રાખી કદાચ જરા અપ્રિય વચન ઓલનારની પણ પ્રશંસા કરી છે તે આપણા ઉપરના સૂત્રને વિરોધ કરનાર નથી એ બહુ વિચાર કરીને સમજવા યોગ્ય છે. દરેક રૂત્રની અપેક્ષા સમજીને તેનો અમલ કરવો અને ખાસ કરીને પોતાને અનુકૂળ થઈ જાય તેવો અર્થ ન કરવો, પણ તેનો આશય બરાબર વિચારી તદનુસાર વર્તન કરવું એજ ખરે ખરી સૌજન્યપણની નિશાની છે. તેટલા માટે સર્વ સંયોગો વિચારીને બધી રીતે લાભ કરનાર હોય અથવા જરા હુઃખ લાગવાની અપેક્ષાએ પણ સાંભળનારને વિશેષ લાભ કરનાર હોય તો તેવું વચન ઓલવું. પુત્રને કે નોકરને શિખામણ આપતાં જરા કરવું વચન કહેવું પડે તો તે અપ્રિય છે પણ તેથી પરંપરાએ લાભ બહુ છે, તો વચન ઓલવાનો નિષેધ નથી. ખાસ કરીને અસત્ય હોય અને તે પણ ખુદ લાભ ખાતરજ ઓલવાતું હોય તેવું વચન તો ઓલવુંજ નહિ. અપૂર્ણ.

શ્રીમદશોધિનયજ્ઞ કૃત સ્વોપન ટીકાધિકાર.

છાત્રિશત-છાત્રિશિકા.

આ અપૂર્વ ગ્રંથ છે. અનેક વિષયોથી ભરપૂર છે. કચ્છજાગૃ નિવાસી શ્રાવિકા દેવલીબાઈની આર્થિક સહાયવડે ગ્રંથાકારે ઘણા ઉંચા કાગળપર છપાવી બહાર પાડેલ છે. પંચાસજી આણંદસાગરજીએ શુદ્ધિને માટે પરતો પ્રયાસ કરેલો છે. જૈનપુસ્તક ભંડારમાં તથા જૈનશાળા અને પાઠશાળાઓમાં (જ્યાં સંસ્કૃત અભ્યાસ ચાલતો હોય ત્યાં) જેમજ સંસ્કૃતના અભ્યાસી સાધુસાધ્વીને ભેટ તરીકે આપવાનો છે. તેના અભિલાષી સાધુ સાધ્વીએ મંગાવવાની કૃપા કરવી. પુસ્તક ભંડારના રક્ષક વિગેરેએ પોસ્ટેજ પણ આના મોકલીને મંગાવી લેવા તરફી લેવી.

તાંત્રી

નવાણુ યાત્રાનો અનુભવ.

અમારી સભાના પ્રમુખ કુંવરજી આણંદજીએ ગયે વર્ષે શ્રીસિદ્ધાચળ મહાતીર્થની નવાણુ યાત્રા કરવાનો અપૂર્વ લાલ લીધો તે પ્રસંગે મેળવેલા અનુભવનો આ લેખ એ તીર્થ સંબંધી અનેક હકીકત પૂરી પાડે તેવો લખેલો છે. તે બહોળે ભાગે આ માસિકમાં પ્રગટ થયેલ છે. ઉપરાંત શત્રુજય લઘુકલ્પ, મહાકલ્પ તથા ભરતચક્રીએ કરેલી સ્તુતિઓ વિગેરે દાખલ કરેલ છે. પાંચ ફારમની આ છુક કિંમતથી વેચવાની નથી પરંતુ નવાણુ યાત્રા કરવાના અભિલાષીને ભેટ તરીકે મોકલવાની છે. પોસ્ટેજ પણ લેવાનું નથી માટે તેના અભિલાષીએ મંગાવી લેવાની તરફી લેવી.

તાંત્રી.

હર્ષદાયક સમાચાર.

શ્રી સમેત શિખર તીર્થના સંબંધમાં મળેલો ન્યાય.

આ તીર્થપર બંગલા બાંધવાનો વિચાર બંધ રહ્યા પછી તે પહાડ ખરીદ કરવાના સંબંધમાં પ્રયાસ ચાલતાં દિગંબરી બાઈઓએ છુટા પડીને તે પહાડનો ઈન્જરો લેવા તજવીજ કરી ત્યાંના લેફ્ટેનન્ટ ગવર્નર તરફથી લાલ મેળવેલો. એ સંબંધમાં આપણને થયેલા અન્યાયને અંગે લોક પ્રિય અને ન્યાય પરાયણ ગવર્નર જનરલ લોર્ડ મીન્ટોને અરજ કરતાં તેઓ સાહેબે આપણને સંપૂર્ણ ન્યાય આપ્યો છે અને પોતાનું ન્યાયીપણું બતાવી આપી પ્રથમનો ઠરાવ ગેરવ્યાજબી ઠરાવ્યો છે. તે સાથે દિગંબર બાઈઓએ ભરેલી ડીપોઝીટ રકમ પણ પાછી આપવા ઠરાવ કરેલો છે. આ સંબંધમાં પ્રયાસ કરનારા શ્રવેતાગંબર સંપ્રદાયના આગેવાન ગૃહસ્થોને સંપૂર્ણ ધન્યવાદ ઘટે છે.

શિહોર-પાલીતાણા રેલવે.

જન્ય તીર્થની યાત્રાનો લાભ લેવા ઇચ્છનારને માટે આ બહુ સારી યોગ્ય છે. એ ટ્રેન હાલમાં શિહોરથી સવારના ૭-૩૫ (સ્ટાં. ટા.) ઉપડશે. પાલીતાણાથી સાંજના બરાબર ૬-૦ (સ્ટાં. ટા.) ઉપડશે. આમ થવાથી અમરકાંતથી રાત્રીની કાર્ટ ટ્રેનમાં આવનારને અને રાત્રીની નીકલમાં જનારને તો થઈ પડશે. તેમજ જે દિવસે પાલીતાણા પહોંચશે તે દિવસે પણ યાત્રા કરી શકાય. ભગ્ય જીવેએ અવશ્ય આ તીર્થની યાત્રાનો લાભ લેવો.

નવું પાનસર સ્ટેશન ખોલ્યું છે.

હાલમાં મેસાણા અને અમદાવાદ વચ્ચે આવેલા પાનસર ગામે શ્રીમદ્દાવીરના અપૂર્વ ગિળ વીકળ્યા છે તેની યાત્રાનો લાભ લેવા માટે સંજ્યાબંધ પ્રયત્નો જાય છે. તે ગામનું સ્ટેશન ગામથી એક ગાઉ લગભગ દૂર હતું તેથી તે અમલદ પડતી હતી તે અમલદ દૂર થવા માટે હાલમાં ગામથી તદ્દન નજીક સ્ટેશન ખોલવામાં આવ્યું છે. યાત્રા અવશ્ય કરવા લાયક છે.

મુદત વધારી છે.

જ્યાં અંકમાં જાહેર કરેલા માંસાહારથી થતી હાનિ ને વનસ્પતિના ગોરાકથી લાભવાળા લેખને માટે એક માસની મુદત વધારવામાં આવી છે. જેથી પોષક પદાર્થોની આવેલા લેખો સ્વિકારવામાં આવશે.

જો એવા પુરતકોની પહેાંચ તથા તે સંજ્યાથી વિવેચન આવતા અંકમાં તેમજ અવકાશો આપવામાં આવશે.

નવા મેમ્બરોના નામ.

૧. દોશી નાનસંદ એકાધરજી. ભાવનગર. લાઈફમેમ્બર.
 ૨. દોશી મુનીલાલ ગોવિંદજી. ધોળેરા. પહેલા વર્ગના મેમ્બર.
 ૩. પરી મણીલાલ હીમચંદ. " " "
 ૪. શા. દામજી શંભુ. ૩૨૭ જા. " "
 ૫. શા. બાલચંદ હીરાચંદ. આલેગામ. " "

અત્યંત ખેદકારક સમાચાર.

સંઘની ચોપરલાલ નેમચંદનું અકાળ પંચત્ય.

કાર્તિક સુદિ ૪ ની રાત્રિએ ઉપર જણાવેલા ગુરુસ્થ પ્લેગના અતિદુષ્ટ વ્યાધિના આગ્રહ પડ્યા છે. એએ કાયમના અભ્યાસી, ધર્મિષ્ઠ, સરલ અને જુદેશાળી તો નેમચંદના ૩૫ વર્ષની લઘુવયમાં મૃત્યુવશ થવાથી સભાએ એક ઉત્તમ હિંમતી છે. એમના વડીલ બંધુ દામોદરદાસને તેમજ તેમના કુળજીવી દિલસોજી આપવા સાથે ધર્મકાર્ય તરફ વિશેષ પ્રવૃત્તિ કરવા કારણભૂત શોક ન કરવા સૂચવીએ છીએ.